

בתל אביב

בעניין:

1. יונתן יעקובוביץ', ת.ז. 064971351
 2. צלול - עמותה לאיכות הסביבה, ע"ר 580350940
 3. עומרי חצור, ת.ז. 301733721
 4. מתן וינשטיין בלומנבלט, ת.ז. 304858038
 5. דב יעקובוביץ', ת.ז. 305747198
- ע"י עו"ד חיה ארז ו/או אוהד רוזן ו/או חגי קלעי
רח' מזא"ה 22, תל אביב-יפו
טלפון: 03-9070770; פקס: 03-9070771

המבקשים

- נ ג ד -

1. מדינת ישראל – משרד הביטחון
ע"י פרקליטות מחוז ת"א (אזרחי)
בית קרדן, דרך מנחם בגין 154 תל אביב-יפו
טל: 073-3924888; פקס: 02-6468005
2. נצר השרון בע"מ, ח.פ. 520036369
שד' ביאליך 64 רמת השרון, 4750525
3. רשות מקרקעי ישראל
המחלקה המשפטית
רח' הצבי 15, בניין בזק, קומות 6 עד 8, ת.ד. 36666, ירושלים, 9136601

המשיבות

הסעד המבוקש: צווים וכספי
הערכת הנזק הקבוצתי: מעל 2.5 מיליון ₪.

בקשה לאישור תובענה ייצוגית

לפי חוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו-2006

המבקשים מתכבדים להגיש לבית המשפט הנכבד בקשה לאישור תובענה ייצוגית בגין הנזקים הנגרמים לציבור בגין כתם זיהום צהוב זרחני, שריחו עז, המופיע באופן תכוף מול החופים הצפוניים של הרצלייה. מקורו של הכתם בדליפת זיהום חמור ממתחם תעש נוף ים, שבבעלות המשיבות. וכן בגין כתם זיהום לבן, המופיע אף הוא בסמוך ושמקורו ככל הנראה אף הוא במתחם תעש נוף ים.

כפי שיפורט, מקור כתם הזיהום הצהוב, בזיהום שיצר מפעל תעש נוף ים, שפעל על מקרקעי המשיבות עד שנת 1997, זיהם את הקרקע וחלחל דרכה למי התהום, ודרכם לים. הכתם הצהוב נצפה בים כבר מתחילת שנות ה-90 של המאה העשרים ועד היום. בנוסף, נצפה מעת לעת בסמוך לחוף גם כתם לבן שהרכבו לא ידוע. למרות זאת המשיבות התעלמו מהסיכון הפוטנציאלי לציבור, ולא פעלו להסרת המפגע או לצמצום הפגיעה בסביבה החופית והימית. אזלת יד זו נמשכה גם לאחר קביעת בג"ץ בשנת 2015 כי אין להתמהמה בביצוע בדיקה מקצועית בקרקעות תעש, שבלעדיה יושארו הסיכונים מזיהום הקרקע במקום (ר' בג"ץ 2907/06 אדם טבע ודין נ' שר האוצר (17.9.2015) (להלן: "עניין אט"ד")). גם לאחר שדוח של רשות המים קבע בשנת 2016 כי קיים חשש, שלפחות חלק מהחומרים שזוהו במי התהום ובמי הים רעילים ועשויים להיות מסוכנים לציבור, בעיקר לרוחצים בים, עדיין לא נעשה דבר להסרת הסיכון (ראו אגף איכות מים והמעבדה הלאומית לניטור מים של רשות המים "ממצאי חקירה ראשונית של מי התהום במתחם התעש בנוף ים" (2016) (להלן "דוח רשות המים", נספח 4 להלן).

על פניו, גורם המפגע – **משרד הבטחון**, מי שנטלה על עצמה את האחריות לטיפול במפגע - **חברת נצר השרון בע"מ**, ובעל המקרקעין מתחומו יוצאים החומרים הגורמים למפגע - **רשות מקרקעי ישראל** - אדישות. החצנת העלויות על הציבור והפגיעה האפשרית בבריאות ובסביבה אינה טורדת את מנוחתן. התנהלותן למול המפגע איטית (שלא לאמר – לא קיימת).

זהו המקרה הפרדיגמטי בו יש לקבוע – **"המזהם – משלם"**. בעל מקרקעין אינו יכול להפוך למקור זיהום אזורי, תוך הטלת העלויות על הציבור והסביבה.

לבקשה זו מצורפת חוות דעת מומחה של ראש קבוצת המחקר ההידרוכימית, וראש המרכז לחקר המים, בביה"ס לסביבה ולמדעי כדור הארץ, בפקולטה למדעים מדויקים באוניברסיטת תל אביב, פרופ' דרור אבישר, (להלן: "חוות דעת פרופ' אבישר").

במסגרת בקשה זו, יתבקש בית המשפט הנכבד כדלקמן:

א. לאשר את התובענה הייצוגית המצורפת לבקשה זו כנספח א' (להלן: "התובענה") כתובענה ייצוגית, בהתאם להוראות **חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006** (להלן "חוק תובענות ייצוגיות") או ("החוק") ובכל שינוי שבית המשפט הנכבד יחליט עליו ביחס לבקשה.

בקשה זו נכנסת בגדרו של **פרט 6 לתוספת השנייה לחוק**, הקובע: **"תביעה בקשר למפגע סביבתי נגד גורם המפגע; לענין זה, 'גורם המפגע', 'מפגע סביבתי' – כמשמעותם בחוק למניעת מפגעים סביבתיים"**.

ב. לקבוע לפי סעיף 10(א) וסעיף 14(א) לחוק כי הקבוצה בשמה תנוהל התובענה הייצוגית תהיה:

"תושבים ומבקרים בחופים הצפוניים של הרצלייה שנהנים משירותי המערכת של הסביבה החופית והימית של הרצלייה (לרבות שירותי מערכת ימית, שימוש בחופים, גלישה, צלילה ודיג, ושימוש במי תהום)".

ולחלופין, לשנות את הגדרת הקבוצה כפי שימצא בית המשפט הנכבד לנכון, וכפי שידון להלן.

ג. לקבוע, בהתאם לסעיף 14(א)(2) לחוק, כי המבקשים יהיו התובעים הייצוגיים וכי באי-כוחם בבקשה זו יהיו באי-כוח הקבוצה הכללית המוצעת לייצוג.

ד. לקבוע לפי סעיף 14(א)(3) לחוק תובענות ייצוגיות כי **עילות התובענה הן כדלהלן:**

1. **הפרת החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992** (להלן: "חוק

מפגעים סביבתיים"), בגין גרימת המפגעים הבאים: זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום על ידי חומרים מסוכנים ופגיעה בסביבה החופית וכל מפגע אחר שימצא בית המשפט לנכון להגדיר כשהם בניגוד לחיקוק, ותוך סיכון הבריאות וגרימת סבל ממשי לחברי הקבוצה.

2. **עוולת מטרד ליחיד**, לפי סעיף 44 **לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]** (להלן: "פקודת הנזיקין").

3. **רשלנות**, לפי סעיף 35 ל**פקודת הנזיקין**.

4. **הפרת חובה חקוקה**, לפי סעיף 63 **לפקודת הנזיקין** באשר הפרו המשיבות שורה ארוכה של דברי חקיקה שתכליתם היא הגנת הסביבה ובריאות האדם, וכן תקנות מכוחם, כמפורט להלן:

i. **הפרת חוק שמירת הסביבה החופית, התשס"ד-2004**, באמצעות מחדל למנוע זיהום הסביבה החופית בחומרים מסוכנים.

ii. **הפרת חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים, התשמ"ח-1988**, בעקבות זליגת מזהמים מהמקרקעין שבבעלות המשיבות לים.

iii. **הפרת חוק שמירת הניקיון, התשמ"ד-1984**, וביצוע השלכה אסורה.

iv. **הפרת חוק המים, התשי"ט-1959**, וזיהום מי התהום החופיים והים הרדוד.

v. **הפרת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו**: פגיעה בזכות לחופש התנועה, פגיעה בכבוד ופגיעה באוטונומיה.

ה. לקבוע כי המשיבות הפרו את שורת החוקים והתקנות המפורטים לעיל ולהלן.

ו. לקבוע את הסעד לתביעה ייצוגית זו, בהתאם לסעיף 14(א)(4) לחוק תובענות ייצוגיות, וכי הסעד יהיה כדלקמן:

1. **מתן צווי עשה**, המורים על ביצוע בדיקות לזיהוי מדויק של הרכב הכתם הצהוב והכתם הלבן ומקורם, איתור מדויק של מקורות הזיהום והגורמים להם, גיבוש תוכנית להפסקת הזיהום, ומתן כלל ההוראות הדרושות לצורך הוצאתה של התוכנית אל הפועל.

2. **פיצוי חברי הקבוצה**, כפי שיפורט בפרק הנזקים, בשל הנזק שנגרם להם בגין נזק לא ממוני של עוגמת נפש, סיכון לבריאות, ופגיעה באוטונומיה, וזאת כתוצאה מהזיהום.

ז. ליתן צו המחייב את המשיבות בהוצאות התובענה, בגמול למבקשים ובשכר טרחה לבאי כוחם בהתאם לסעיפים 22 ו-23 לחוק תובענות ייצוגיות בהתאם למבחנים שהותוו בע"א 2051/10 **שמש נ' רייכרט** (23.5.2012); ובנוגע לסעד הלא ממוני - צו עשה, אף מעבר לכך.

ח. ליתן למבקשים ולקבוצה כל סעד נכון וצודק בנסיבות העניין, לפי שיקול דעתו של בית המשפט הנכבד.

לפי בדיקת ב"כ המבקשים בפנקס התובענות הייצוגיות, נכון ליום הגשת הבקשה לא הוגשו בקשות נוספות באותו העניין.

הבקשה והתובענה נמסרות בד בבד עם הגשתן, למשרד להגנת הסביבה, בהתאם לסעיף 3(א) לתקנות התובענות הייצוגיות.

ההדגשות בציטוטים מכאן ולהבא הוספו, אלא אם נאמר אחרת.

פתח דבר ותמציתו

1. מתחם תעש נוף ים, מצפון לשכונת נוף ים בהרצלייה, שבו פעל עד שנת 1997 (להלן: "**מתחם תעש נוף ים**") הוא מהמתחמים המזוהמים בארץ. לאור הזיהום החמור של קרקע המתחם, הוא כלול ברשימה של 20 אתרים החשודים בזיהומי הקרקע החמורים ביותר בישראל ממקורות תעשייתיים הידועים באותה עת, שפרסם המשרד להגנת הסביבה בשנת 2009 (ר' המשרד להגנת הסביבה, אגף שפכי תעשייה, דלקים וקרקעות מזוהמות "**זיהום קרקעות בישראל – רשימת האתרים החשודים בזיהומי הקרקעות החמורים ביותר ממקורות תעשייתיים**" (2009)¹ (להלן: "**רשימת הקרקעות המזוהמות**" או "**סקר 2009**").
2. מידי יום ביום המתחם פולט לסביבתו חומרים רעילים, חלקם ידועים וחלקם פחות. בכך, הוא גורם לנזק קשה ומתמשך לשירותי המערכת החופית ושירותי המערכת הימית. מי התהום, הקרקע, האוויר והים סופגים את החומרים המסוכנים.
3. הפעילות במתחם תעש נעשתה במישרין על-ידי המדינה, באמצעות יחידת סמך של משרד הביטחון (תעש). לימים, הופרטה הפעילות של תעש, תוך שהבעלות על הקרקעות הועברה לידי המשיבה 3, והאחריות על הטיפול במתחם המזוהם לידי המשיבה 2.
4. המשיבות ידעו, או לכל הפחות, היה עליהן לצפות, שהזיהום החמור יגלוש מתחומי המתחם למי התהום במתחם, למי התהום הרדודים בחוף ולמקרקעין הסמוכים בסביבה החופית, ומשם לים. למעשה, כבר ב-1998, לפני 22 שנה, התקבלו אצל המשיבות דיווחים על קיומו של כתם צהוב בים, שנודף ממנו ריח חריף ועז של כימיקלים.
5. אך, לא רק שהמשיבות לא נקטו בצעדים למניעת הנזקים מזליגת הזיהום מהמתחם אל החוף, אלא שהן אף גררו רגליים בביצוע סקר סיכונים במתחם, המהווה שלב מקדים להחלטות על הדרכים לטיפול בזיהום ולתחילת הטיפול בפועל.

¹ <http://www.sviva.gov.il/InfoServices/ReservoirInfo/ResearchAndPublications/Pages/Publications/P0501-P0600/P0513.aspx>

6. כך, רק ב-2005 בוצעו בדיקות ראשוניות לזיהוי החומרים המרכיבים את "הכתם הצהוב". בדיקות אלו נעשו מבלי שהמשיבות גילו לבודקים את טיב כלל החומרים שבהם נעשה שימוש במתחם תעש נוף ים. ממילא, לא בוצעו בדיקות כלשהן לאיתור אותם החומרים.
7. ב-2016, במסגרת בדיקות נוספות של הכתם הצהוב, שנערכו על-ידי רשות המים, זוהו בכתם חומרים, שבהיעדר מידע על כך שהם היו בשימוש במתחם תעש נוף ים לא חיפשו אותם, וממילא לא זיהו אותם בשנת 2005. מדובר בחומרים, ששימשו לתעשיית חומרי הדברה וחומרי נפץ במתחם, אשר חלקם ידועים כמסוכנים ורעילים ולגבי אחרים אין עדיין מספיק מידע.
8. גם התגלית שהן מזרימות לים חומרים מסוכנים, הפוגעים בציבור הרוחצים, לא הביאה את המשיבות לסלק את המפגע.
9. כיום, ארבע שנים לאחר התגלית, אנו מצויים באותו מקום ממש שבו היינו כאשר נערכו הבדיקות: המלצת הבודקים לבצע בדיקות משלימות על יסוד סקר היסטורי של החומרים בהם נעשה שימוש במתחם – לא מומשה; תוכנית להפסקת המפגע – לא גובשה; ופעולות דרושות על מנת להשיב את המצב לקדמותו – לא נעשו.
10. מדובר במקרה מובהק של כשל באכיפה ציבורית, המחייב אכיפה אזרחית. במקרה זה – המדינה עצמה היא המזהמת ובעלת המקרקעין המזוהמים, וכדרכה של המדינה במקרים מסוג זה, היא אינה אוכפת על עצמה את הסטנדרט שנקבע בדין לגבי גורמי מפגעים.
11. על רקע זה מוגשת התביעה הנוכחית, ובצידה בקשה לאשרה כתובענה ייצוגית. תביעה זו עניינה בנזקים שנגרמו וממשיכים להיגרם לתושבי הרצלייה והאזור והמבקרים בו, מהכתם הצהוב בחופים הצפוניים של הרצלייה (בדגש על חוף אפולוניה), שנוצר כתוצאה מהמחדל המתמשך של המשיבות שלא מנעו את הנזקים, שמקורם בשטח שבעלותן, ומחדלן להפסיק דליפת חומרים מסוכנים מהשטח לחוף ולים. מחדל, שמוביל לסיכון בריאות הציבור, לפגיעה באוטונומיה של הנופשים בחוף הנחשפים לחומרים המסוכנים והרעילים ללא ידיעתם, ולפגיעה בשירות החוף והים.
12. על המשיבות, כבעלות הקרקע המזוהמת והמחזיקות בה, מוטלת אחריות קפידה בגין נזקי זיהום הקרקע והים שנגרמו ונגרמים מדי יום, על יסוד עקרון "המזהם משלם". ממילא, מדובר אף במקרה מובהק של רשלנות.
13. בית המשפט הנכבד מתבקש להורות למשיבות לטפל לאלתר בזיהום הקרקע ומי התהום, במטרה להפסיק, במהירות האפשרית, את הפגיעה בציבור, ולהורות להן לפצות את הציבור על הנזק שנגרם לו.
14. ואולם, ראשון-ראשון, ואחרון-אחרון.

א. הצדדים

15. **המבקש 1, יונתן יעקובוביץ**, יליד העיר הרצלייה, הינו חבר מועצת עיריית הרצלייה, ופועל מזה שנים ארוכות לטיפול בכתם הצהוב ובכתם הלבן. המבקש נהג, יחד עם אחרים, לעשות שימוש בחוף שבאזור מתחם נוף ים, ולשחות ולגלוש באזור זה. עוד טרם גילוי החומרים המרכיבים את הכתם הצהוב, הם סבלו מתופעות של פריחות על העור וצריבה בעיניים בעקבות שהייה במי הים באזור, ולכן הבינו שיש באזור הכתם הצהוב והכתם הלבן חומרים מסוכנים והשתדלו להימנע משימוש בחוף זה. המבקש נחשף במישרין לכתם הצהוב ולכתם הלבן, באמצעות בליעת מי ים, ומגע של החומרים האמורים על

גופו. לאחר גילוי טיבם של הכתם הצהוב, ולאחר שהתברר לו כי נחשף, שלא מרצונו, לחומרים כימיים שחלקם יכולים להזיק לבריאות, חש המבקש 1 תחושות שליליות ביותר, לרבות תחושות של גועל ודחייה. מאז פרסום אזהרתו של משרד הבריאות, המבקש 1 נמנע עוד ביתר שאת מלעשות שימוש בחוף באזור מתחם תעש נוף ים, הסמוך לביתו, ובכך נגרעת ממנו ההנאה שבשירותי החוף והים באזור זה. למעשה, כיוון שהכתם זולג לעתים גם לחוף השרון, הדרומי יותר ואף מעבר אליו, בזמן רוחות צפוניות, נמנעת ממנו לעתים ההנאה מכמחצית מחופי הרצלייה הצפוניים. לצד זאת, המבקש, כמי שמחויב להגנת הסביבה, חש פגיעה מהנזק שנגרם לשירותי החוף והסביבה הימית, לחי ולצומח.

16. **המבקשת 2, עמותת צלול**, היא עמותה סביבתית שנוסדה בשנת 1999 ונחשבת כיום כשומרת הסף של הים ושל הנחלים בישראל, לאור פעולותיה לשמירה על הנחלים, הים ומקורות המים של ישראל כעל משאב ציבורי טבעי ויקר ערך, למען הציבור והדורות הבאים. "צלול" נאבקה מזה שנים רבות להפסקת זיהום הים התיכון על-ידי רשויות מקומיות, תאגידים ומפעלים ופועלת במגוון אמצעים להעלאת הנושא על סדר היום הציבורי. בשנים האחרונות התריעה "צלול" פעמים רבות על קיומו של הכתם הצהוב ודרשה לחקור את הסיבות לקיומו. תשובת המשרד להגנת הסביבה היתה, שהכתם ידוע, אך הוא אינו מסוכן לציבור. טענה, שהתבררה כשגויה ולא מבוססת.

17. **המבקש 3, עומרי חצור**, גולש גלים מגיל 10 ועוסק מאז בפעילות ספורטיבית בים. עומרי שירת בצה"ל כספורטאי מצטיין בענף גלישת הרוח, וייצג מאז את ישראל בתחרויות בינלאומיות רבות. במסגרת עיסוקו הוא גולש בכל חופי הארץ, לרבות בחופי הרצלייה, והשהייה בחוף ובמי ים מהווה חלק בלתי נפרד מחייו, כך שכל פגיעה בים או בחוף הים פוגעים בו באופן אישי. לא פעם, כשסיים לגלוש בחופי הרצלייה הצפוניים, עומרי יצא מהמים עם תחושת צריבה וגירוד בגרון ובחלקים שונים של גופו. כמי שהגיע לחופי הרצלייה למטרות גלישה ולא גדל בה, נודע לו רק בדיעבד, לאחר שנים מספר בהן גלש בחופים הצפוניים של העיר, כי הצריבות בגוף, בזמן ולאחר שהותו במים, הן תגובה לזיהום של הכתם הצהוב. זיהום הסביבה ובפרט זיהום הים מכעיסים את עומרי מזה שנים רבות, והחשיפה האישית שלו לזיהום במספר מקרים, ובעיקר חוסר הטיפול בזיהום המים והחול בחוף יוצרים בו כעס רב כלפי הגורמים שאמורים לדאוג לתיקון המצב. הוא רואה בזיהום הסביבתי בעיה חברתית, שפוגעת בזכותו של כל אדם לחיות בלי להיחשף לזיהומים בריאותיים שתוצאותיהם עלולות להפוך עם השנים להרות אסון.

18. **המבקש 4, מתן וינשטיין בלומנבלט**, גדל בשכונת נוף ים בהרצלייה מגיל 6 והוא גולש גלים באופן קבוע כבר 20 שנה, מגיל 10 ועד היום. מתן הוא מתחרה פעיל בשייט בין השנים 2000-2009 וחבר במועדון ימי חדרה בחוף אולגה, שם, למרות שהמועדון צמוד לתחנת כוח בחדרה, החופים נקיים וללא זיהום, להבדיל מן המים בהרצלייה, סמוך לביתו. הוא יוצא חיל הים, מהסוג הרטוב, ומכיר את הים היטב כל חייו. מתן מכיר היטב הן את הכתם הצהוב והן את הכתם הלבן הגדול, ובעקבות הרחצה באזור הכתמים, הוא חווה לאורך השנים אין ספור גירויים בעור ובעיניים, נחשף לריח לא נעים, חש לעתים בחילות ותחושות אי נעימות. מתן אף שם לב, שבאזור המידי לכתמים אין דגים. בכל השנים שבהן הוא הדריך גלישה בחוף זבולון, אכדיה והסביבה, לרוב, ניתן היה לראות בהם דגים בקרבת החוף ודגיגונים רבים במים הרדודים, אבל בניגוד לזה, הוא מעולם לא ראה דגים או דגיגונים בחוף באזור הכתם. בנוסף, לא מעט פעמים הוא ראה באופן אישי יצורים ימיים מתים שנחפו לחוף בסביבות הכתם, וזאת בתדירות וריכוז גבוה יותר מאשר בחופים אחרים שהוא פוקד תמיד. מתן חש תסכול רב, בגידה באמון והתעמרות מכך, שלמרות ההתרעות הרבות ואף על פי שבמהלך השנים

תופעת הכתמים המזוהמים חזרה פעמים רבות, המדינה והעירייה לא נקפו אצבע על מנת לטפל במחדל, ואפילו לא הציבו שלט הסברה המונע כניסת תושבים למים, או התנצלות על חוסר היכולת לטפל במחדל. לתחושתו, הגנת הטבע, החיות והצמחיה, והגנה על התושבים הפוקדים יום את הים לא עלתה ואינה עולה עד היום על סדר היום.

19. **המבקש 5, דב יעקובוביץ**, יליד העיר הרצלייה ועוסק להנאתו בספורט גלישת גלים מגיל 10, עובד בתחום גלישת הגלים מגיל 15 וגם בעל עסק מועדון גלישה בעיר הרצלייה, שפעל בין השנים 2017 – 2020. דב נחשף לפריחות בגוף וצריבות בעיניים מספר פעמים במהלך העיסוק בגלישה כאשר גלש בילדותו ובחייו הבוגרים בחופיה הצפוניים של הרצלייה – אזור חוף סידני עלי. לאחר פעמים חוזרות בהן תופעות הלוואי האלו חזרו על עצמן נמנע דב מלגלוש או להתרחץ בחופים אלו בשל חוסר וודאות לגבי ההשפעה על בריאותו והסיבות לאותן תופעות. בחלק מהמקרים בהם גלש בחוף סידני עלי, ההרגשה הרעה לאחר שחזר לביתו נמשכה מספר ימים, כשהיא כוללת בחילות, הקאות, שלשולים ועוד. בנוסף לכך, כאשר עמד בצוקים שבין חוף השרון לסידני עלי והביט אל עבר הים, יכול היה דב להבחין בקלות בהבדלי צבע משמעותיים במים בין חוף סידני עלי, לבין חוף השרון אשר נמצא דרומית לחוף סידני עלי, וחש פחד גדול עוד יותר להיכנס למי הים בסידני עלי בשל כך, למרות שלא ידע או הבין מהי הסיבה להבדל בצבע המים. מסיבות אלו נמנע דב גם מלהפעיל את מועדון הגלישה שלו בחוף סידני עלי והשתדל ככל הניתן להתרחק דרומה מחוף זה מתוך דאגה ואחריות לבריאות חניכיו ועובדיו. דב חש כעס רב על כך שלאחראים לזיהום ולטיפול בו לקח שנים רבות כל כך לגלות שאכן בכתם הצהוב יש חומרים רעילים, ועל כך שבמשך תקופה ארוכה "השקיטו" אותו ואת כלל הציבור באמירות שלפיהן מדובר רק בבעיה אסתטית, ובכך גרמו לו להיחשף שוב ושוב לחומרים רעילים. הוא חש כעס על כך שמונעים ממנו גם את ההנאה וגם את השימוש בחוף במסגרת העסק, בכך שדוחים שוב ושוב את הטיפול שיפסיק את הזיהום; ועל כך שעד היום הוא עוד לא יודע מה הסיכון של התקרבות לכתם הלבן.

20. המשיבה 1, **מדינת ישראל (משרד הביטחון)**, היא שהפעילה את מפעלי תעש בתקופה הרלוונטית (שכן כפי שיפורט בהמשך, עד 2013 פעלה תעש כיחידת סמך של משרד הביטחון). נציין כבר עתה – משהמשיבה 1 היא שגרמה במישרין למירב המפגעים הסביבתיים, אין היא יכולה, מכוח הסכם פנימי שערכה בינה לבין חברות ממשלתיות שבבעלותה, לשנות מחבותה הישירה בגין המפגעים.

21. המשיבה 2, היא חברת **נצר השרון בע"מ** (להלן: "**נצר השרון**"). שמה הקודם של החברה, "התעשייה הצבאית בע"מ", שונה ל"נצר השרון בע"מ" במסגרת החלטת ממשלה מספר מח/1 של ועדת השרים לענייני הפרטה מיום 22.11.2015 (להלן: "**החלטת ממשלה מח/1**").

22. תעש הפכה מיחידת סמך ממשלתית לחברה ממשלתית, שנקראה התעשייה הצבאית בע"מ, ולאחר מכן פוצלה לשתי חברות ממשלתיות – תעש מערכות, אשר נטלה את המשך הפעילות היצרנית של מפעלי תעש, ונצר השרון, שאמונה על הפעילות השיוורית של תעש.

23. הגם שספק אם יכולה להיווצר מחלוקת בדבר האחריות ביחד ולחוד של המשיבות בגין המפגעים הסביבתיים שידונו להלן, נעמוד בתמצית על טיב מערכת היחסים המשפטית שבין המשיבה 1 למשיבה

2.

24. ביום 23.12.2013 החליטה ועדת השרים לענייני הפרטה (החלטה מספר מח/2) על הפרטת התעשייה הצבאית בע"מ (תעש) בשלבים, כשבשלב ראשון תוקם חברה ממשלתית בבעלות מלאה של המדינה, תעש מערכות בע"מ, שאליה יועברו כל הנכסים, ההתחייבויות, הזכויות והעובדים הדרושים והכרוכים בפעילות העסקית של תעש, ובשלב שני החברה תופרט (להלן: "**החלטת ממשלה מח/2**").

25. לגבי הפעילות השיורית של החברה, אשר לא תועבר לתעש מערכות, לרבות בנושאי איכות הסביבה, נקבע בסעיף 17.4.1 להחלטה כי תעש תמשיך לטפל בהם עד שמעמדה יוסדר. הפעילות השיורית כוללת פעילות שנוצרה בתקופת פעילות תעש או אף קודם להקמתה, כשהייתה עדיין יחידת סמך. על-פי סעיף 17.4.3 להחלטה, הקרקע של מתחם תעש נוף ים, כמו קרקעות של מתחמי תעש נוספים שנסגרו, תוחזר למדינה, במועד ובתנאים שייקבעו ולאחר בחינת ממצאי סקרי קרקע שיערכו בהם.

26. סעיף 17.4.4.1 להחלטה קובע כי צוות היגוי לאיכות הסביבה, בראשות מנהל רשות החברות הממשלתיות ובהשתתפות נציגי אגף התקציבים, החשב הכללי, רמ"י, מנהל התכנון, המשרד להגנת הסביבה ורשות המים, ינחה את תעש בביצוע הסקרים והפעולות הנדרשות, הבדיקות, לוחות הזמנים וסדרי העדיפויות לטיפול במתחמים. צוות ההיגוי הונחה לפעול לכך שתוצאות הסקרים יועברו לגורמי המדינה לא יאוחר מ-9 חודשים ממועד ההחלטה, וכן לגבש במהלך התקופה הסדר בדבר אחריות גורמי המדינה השונים ליישום ההחלטה.

במסגרת זו, בסעיף 4 להחלטת ממשלה מח/1, נקבעו מטרות החברה, וביניהן, עיסוק בכל הפעילות שתיוותר בחברה לאחר ביצוע העברת פעילותה לחברת תעש מערכות ועיסוק בכל פעילות הנדרשת לצורך ביצוע כלל הפעילות השיורית שנוצרה כתוצאה מפעילות התעש ו/או של יחידת הסמך שקדמה להקמתה בעבר אשר לא תועבר לתעש מערכות, **לרבות בנושאי איכות סביבה** (בהתאם לסעיף 17.4.1 להחלטת ממשלה מח/2).

בהתאם לסעיף 4.3.4 להחלטת ממשלה מח/1 **מתחם תעש נוף ים הוא בין המתחמים שבטיפול המשיבה**. בין מטרותיה טיפול במתחמים מבחינת הליכי חקר וניהול שיקום קרקע והליכי חקר וניהול סיהור מי תהום ומקורות המים. לפיכך, האחריות למנוע היווצרות כתמי זיהום בים, בעקבות דליפת מזהמים משטח המתחם המזוהם, מוטלת על המשיבה 2 ביחד ולחוד עם המשיבה 1.

נספח 1: עמודים רלוונטיים מהחלטת ממשלה מח/1 ומהחלטת ממשלה מח/2.

נספח 2: נסח חברה של נצר השרון.

27. כאמור, ביום 22.11.2015 קיבלה ועדת השרים לענייני הפרטה החלטת המשך - החלטת ממשלה מספר מח/1, בעניין אישור הסדר חלוקת אחריות בנושא איכות הסביבה בקשר להפרטת התעשייה הצבאית בע"מ וביצוע שינויים במסמכי ההתאגדות של החברה. ההחלטה כללה אישור של עקרונות הסכם הבנות בין משרד האוצר למשרד להגנת הסביבה שצורף להחלטה. בנוגע לזיהום מי תהום, הוחלט, כי מבלי לגרוע מהוראות כל דין, תעש תשתף פעולה באופן מלא עם רשות המים לצורך איתור והשלמת חקירת היקף הזיהום במי התהום במתחמים. עוד הוחלט, כי משרד האוצר יממן קידוחי ניטור לצורך איתור זיהומי קרקע ומים בהתאם לתוכניות דיגום שאישרו המשרד להגנת הסביבה ורשות המים, וזאת בסך 33 מליון ש"ח, ותוך 3 שנים.

28. בנוסף, הוועדה החליטה לשנות את שם התעש ל"נצר השרון" וקבעה את מטרותיה כדלקמן:

"מטרות החברה יהיו המטרות המנויות להלן בלבד:

3.3.1 לעסוק בכל הפעילות שתיוותר בחברה לאחר ביצוע העברת פעילות החברה לחברת תעש מערכות ו/או לאחר מועד השלמת מכירת אחזקות המדינה בתעש מערכות, והכל בהתאם להסכם העברת נכסים והתחייבויות בין שתי החברות, כפי שיתוקן מעת לעת עד למועד השלמת מכירת אחזקות המדינה בתעש מערכות, ולבצע כל פעולה הנדרשת לצורך ביצוע הסכם זה.

3.3.2 לעסוק בכל פעילות הנדרשת לצורך ביצוע תפקידי תעש האמורים בסעיף 17.4.1 להחלטת ההפרטה והחלטה זו, כפי שיתוקנו מעת לעת.

3.3.3 לעסוק בכל היבטי הגנת הסביבה לפי הסכם חלוקת אחריות בנושא איכות הסביבה בין החברה לבין חברת תעש מערכות כפי שיתוקן מעת לעת. (להלן: "הסכם חלוקת האחריות") ולבצע כל פעולה הנדרשת לצורך קיום התחייבויות החברה לפי הסכם זה.

3.3.4 לעסוק בטיפול, חקר תכנון, ניהול, פיקוח ובקרה של פינוי, לרבות של מחוברים ותשתיות, ובכלל זה, הריסה ופינוי של כל המצוי ו/או הבנוי מעל ו/או מתחת לפני הקרקע ביחידות המקרקעין כמשמעותן בהסכם חלוקת האחריות (להלן: "יחידות המקרקעין") ובמתחמים הבאים - מתחם מגן בדרך השלום בתל אביב, מתחם בית הכרם בירושלים, מתחם נחלת יצחק בתל אביב, **מתחם נוף ים בהרצליה**, מתחם יבנה (הכולל את חבל יבנה) ומתחם מעלות (להלן: "מתחמי תעש המפונים הנוספים").

3.3.5 לעסוק בכל הליכי חקר וניהול שיקום הקרקע ביחידות המקרקעין ובמתחמי תעש המפונים הנוספים ובכלל זה, לטפל, לנהל, לפקח ולבקר את הליכי החקר והשיקום.

3.3.6 לעסוק בכל הליכי חקר וניהול טיהור מי תהום ומקורות המים ביחידות המקרקעין ובמתחמי תעש המפונים הנוספים, ובכלל זה לנהל, לפקח ולבקר את הליכי החקר והטיהור.

3.3.7 ככל שיוטל על החברה על ידי גורמי המדינה המוסמכים לעסוק בחקר, פינוי הריסה ושיקום של מקרקעין, לרבות בדרך של מתן שירותי ניהול, פיקוח ובקרה בתחומים אלה.

לחברה יהיו כל הסמכויות הנלוות הדרושות לה לשם ביצוע מטרותיה אלה."

29. עולה מכאן, כי המשיבה 2 חבה, ביחד עם המשיבה 1, בגין המפגעים הסביבתיים שיתוארו בבקשה זו.

30. המשיבה 3, **רשות מקרקעי ישראל**, היא רשות ממשלתית, והיא בעלת המקרקעין המזוהמים, המהווים את מקור הזיהום לסביבה החופית ולסביבה הימית.

31. נציין כבר עתה – מאחר שהמשיבה 1 היא שיצרה את המפגע הראשוני, המשיבה 2 נכנסה בנעליה, והמשיבה 3 היא בעלת המקרקעין ממנו ממשיך הזיהום לחדור למי התהום ומשם לסביבה החופית

והימית, מדובר במקרה מובהק בו שלוש המשיבות חבות ביחד ולחוד. מובן, כי חלוקת האחריות הפנימית ביניהן, ככל שהן הסכימו על חלוקה כזו או אחרת, אינה יכולה להשפיע על חבותן בנזיקין למול מי שנפגע מפעילותן, ולכל היותר יכולה להקנות להן זכות לדרוש האחת מהשניה שיפוי או לאפשר להן לשלוח הודעות צד שלישי במידת הצורך.

ב. התשתית העובדתית - הכתובת על קיר המתחם המזוהם

32. ספק אם היום ישנה מחלוקת כלשהי בקשר לתשתית העובדתית, המבוססת בעיקרה על מסמכים של רשויות המדינה עצמה. כפי שנפרט, העולה מהמסמכים הפומביים של המדינה הוא **שלאחר קרוב לעשרים שנים של הסתרת מידע, היום כבר אין ספק כי הכתם הצהוב הוא תוצר של זיהום שמקורו במתחם תעש נוף ים, וכי חלק מהחומרים שכבר זוהו בו הם חומרים מסוכנים ורעילים.**

33. כך, ביום 13.7.2017 התפרסמה המלצה של משרד הבריאות לפסול את חוף "נוף ים" (חוף סידני עלי) בהרצלייה כחוף מוכרז עקב נוכחות עיתית של כתם צהוב, בעל ריח עז של כימיקלים; ובמסגרתה קריאה למתרחצים להתרחץ בחופים הדרומיים יותר של הרצלייה.

34. ההודעה הבהירה כי הכתם הצהוב, שהופיע כבר שנים קודם מול חוף אפולוניה, נובע מפעילות תעשייתית בעבר של מתחם תעש נוף ים, וכי תוצאות הבדיקות הצביעו על קיומם של "מספר כימיקלים אשר רמת רעילותם אינה ידועה". ההמלצה על סגירת החוף ניתנה בעקבות התפשטות הכתם מחוף אפולוניה, לעתים, דרומה עד חוף נוף ים ואף דרומה ממנו.

נספח 3: הודעת דוברות משרד הבריאות מיום 13.7.2017.

35. ביסודה של הודעה זו, ממצאי חקירה שערכה רשות המים בשנת 2016, במסגרתה נקבע כי:

"רוב המזהמים שאותרו, חלקם בריכוזים גבוהים, שימשו למיטב ידיעתנו, כחומרי בסיס בייצור חומרי הדברה או שהם תוצרי פירוק שלהם. צבעם של חלק מהחומרים הנ"ל הוא צהוב עז, כצבעו של כתם הזיהום הנצפה בים. סביר להניח כי מזהמים אלו מהווים מרכיב עיקרי של פלומת הזיהום בים שמקומה במי תהום מזהמים המתנקזים לים. יודגש כי **חומרים אלו נמצאו בחלקו הדרומי של המתחם, באזור הסמוך למקום הופעתו של הכתם בים.**

[...]

בהתחשב בעובדה כי החומרים שזוהו במי התהום ובמי הים, שמשו בחלקם כחומרי בניה לייצור חומרי הדברה, קיים חשש כי **חלקם לפחות רעילים ועשויים להיות מסוכנים לציבור בעיקר לרוחצים בים**..." (עמ' 7 ועמ' 10 לדוח).

נספח 4: ממצאי חקירה ראשונית של מי התהום במתחם התעש בנוף ים, נובמבר 2016.

36. הודאת בעל דין ברורה זו של המדינה – די בה כדי לבסס את התשתית העובדתית של בקשת האישור, שכן היא מלמדת שמפעילות המשיבה 1 על גבי המקרקעין של המשיבה 3, נוצר זיהום שדלף אל הסביבה החופית והימית, ופגע במבקשים ובחברי הקבוצה.

37. אלא שלמען לא נחסר, נפנה לעמוד ביתר הרחבה על מאפייני המפגע, קורותיו, והליקויים החריפים שנפלו בהתנהלות המשיבות בכל הנוגע למניעת המשך התפשטותו והטיפול בו.

1.3. הכתם הצהוב – מקור הזיהום

38. במתחם תעש נוף ים פעל, החל משנת 1950, מפעל לייצור חומרי נפץ, חומרי הדף לטנקים ומרגמות, תחמושת ארטלרית ואבקת שריפה לכדורי ירי. המפעל גדל עם השנים, כשבשנות ה-60 נוספו לפעילות מתקן לריכוז חומצה חנקתית ובית יציקה לחומרי הדף. בשנות ה-70 מתקני ייצור ה-T.N.T הוסבו לייצור נגזרות ניטרו-אורגניות שונות לתעשיית חומרי ההדברה והפרמצבטיקה. גידול היקף הייצור נעצר לאחר שבשנת 1992 אירע בצפון האתר, בבונקר התחמושת, פיצוץ שגבה את חייהם של שני עובדים במפעל ולפציעתם של 66 אנשים, וגרם לנזקים כבדים למפעל וסביבתו. משלב זה העבודה הצטמצמה עד לסגירת המפעל בשנת 1997 (ר' לשם שפר – איכות סביבה בע"מ, "תסקיר השפעה על הסביבה – תמ"ל 1044 – אפלוניה גן לאומי ושכונת מגורים" (2014) (להלן: "תסקיר השפעה על הסביבה – תמ"ל 1044").

39. אין חולק על כך שפעילות המפעל זיהמה את הקרקעות ואת מי התהום בשטח המתחם. במתחם בוצעה חקירה סביבתית בשנים 1996-1997, על-ידי חברה אמריקאית, Ecology & Environment בשיתוף חברת תהל, שהצביעה על זיהום וודאי, בריכוזים גבוהים ביותר, בקרקע ובמי התהום במתחם ותיחמה את מוקדי הזיהום. על-פי הערכת הסיכונים שבוצעה, כ- 55,000 מ"ק קרקע במתחם (כ- 90,000 טון) זקוקים לשיקום.

40. החקירה הסביבתית מתוארת בתסקיר השפעה על הסביבה – תמ"ל 1044, לעיל. על-פי התסקיר, החקירה הסביבתית כללה איסוף דגימות, אנליזות וקידוחים שנעשו במטרה להעריך את מצב זיהום מי התהום שמתחת למתחם. בנוסף, במסגרת סיכומים מטעם המדינה בעע"מ 9403/17 הוועדה לתכנון מתחמים מועדפים לדיר נ' כרמלי (26.6.19) (להלן: "עניין אפולוניה"), במסגרתו ערערה המדינה על פסק דינו של כבוד השופט בכר, שהורה על ביטול ההחלטה לאשר את תמ"ל 1004/א, רשות מקרקעי ישראל ביצעה במתחם, בשנת 2015, סקר קרקע מעודכן.

41. אלא, שלמיטב הידיעה, בשום שלב לא בוצע איסוף מידע מדוייק וחד משמעי לגבי החומרים בהם השתמשו המפעלים במתחם ולגבי פסולת רעילה שהובאה אליו ממפעלים אחרים, כגון תעש רמת השרון, כפי שנדרש במסגרת סקר קרקע היסטורי. מידע זה אינו בנמצא עד עצם היום הזה.

42. ויודגש, על-פי מסמך ה"הנחיות המקצועיות לביצוע סקר היסטורי באתרים החשודים בזיהום קרקע ומי תהום" של המשרד להגנת הסביבה המצורף להלן, "הסקר ההיסטורי הינו בעל חשיבות מכרעת מאחר שהוא מאפשר היכרות מקיפה עם האתר החשוד ובהתאם לכך תכנון יעיל ומקצועי של שלב החקירה של הקרקע ושלב השיקום". סקר היסטורי, כולל, על פי ההנחיות, איסוף מידע, מסמכים ונתונים אודות אתר החשוד כמזוהם וסביבתו ולגבי הפעילות שהתקיימה בו, והוא שלב ראשון וחיוני

בקביעת פוטנציאל זיהום קרקע. למיטב ידיעת המבקשים, החקירה הסביבתית משנת 1996 אינה עונה על הדרישות מסקר היסטורי ומידע מדוייק לגבי כלל החומרים המסוכנים שבהם נעשה שימוש במפעלים לא קיים עד היום.

נספח 5: עמודים רלוונטיים מתסקיר ההשפעה על הסביבה - תמ"ל 1004.

נספח 6: עמודים רלוונטיים מסיכומי המדינה בעניין אפולוניה.

נספח 7: עמודים רלוונטיים מההנחיות המקצועיות לביצוע סקר היסטורי באתרים החשודים בזיהום קרקע ומי תהום שפורסם על-ידי המשרד להגנת הסביבה.

43. "הכתם הצהוב" הוא כינוי לתופעה שהתגלתה לראשונה למול חוף אפולוניה (וכאמור, בהמשך התפשטה לחופים נוספים בצפון הרצלייה). תופעת הכתם הצהוב נחקרה בשנת 2004 על-ידי ד"ר עמירם גרובייס וד"ר חיים מיכלסון וסוכמה בדוח בשנת 2005. וכך מתוארת התופעה בדוח:

"מזה מספר שנים מופיע כתם צהוב במי הים בחוף אפולוניה (הרצלייה), 200 מטרים דרומית-מערבית לאתר תע"ש בנוף-ים (תמונות 1-3). הכתם נצפה במרחק כמה מטרים מן החוף; אורכו של הכתם כ- 40 מטרים, רוחבו לעומק הים הוא כ- 25 מטרים, וניתן לצפות בו כאשר הים שקט. גודלו של הכתם הצהוב משתנה מדי פעם. **התופעה ידועה היטב למתרחצים מזה לפחות 15 שנים**".

נספח 8: דוח חקירת תופעת "הכתם הצהוב" במי הים – חוף אפולוניה הרצלייה מיום 7.3.2005.

44. נציין, כי תחום ההתפשטות של הכתם הצהוב, שנצפה כבר בתחילת שנות ה-90, גדל מאז נכתב הדוח, והיום הוא מגיע, בהתאם למצב הרוחות, גם עד חוף נוף ים ולעתים עד חוף השרון שמדרום לאפולוניה.

חוף אפולוניה

חוף נוף ים בהרצלייה צילום : עמותת צלול

צילומים : מתן וינשטיין בלומנבלט

45. העבודה הוגדרה על-ידי אגף ים וחופים במשרד להגנת הסביבה, והחוקרים התבקשו לזהות את הכימיקלים והתרכובות שנמצאים באזור הכתם הצהוב ואת ריכוזיהם ולעמוד על מקור הצבע הצהוב, לחקור את המקורות האפשריים להופעתו, ולהמליץ על פעולות לצמצומו או סילוקו. הדוח מציין כי נסיונות קודמים לזהות את החומרים הגורמים לכתם הצהוב לא צלחו וכי ההשערה המקובלת היתה שמקורו בחומרים ממפעל תעש נוף ים, שהגיעו לים בזרימה תת קרקעית. **ויודגש, בפני החוקרים לא עמד כל סקר היסטורי המפרט את החומרים ששימשו במתחם תעש, על מנת שיוכלו לבדוק את נוכחותם בכתם הצהוב.**

46. כפי שעולה מחוות דעת פרופ' אבישר, מסקנת דוח 2005 הייתה שמקור הכתם הצהוב בחומצה ניטרו-איזופתאלית הידועה גם כ- 5-NIPA שהגיעה לים לאחר ששפכים, שהצטברו במפעל תעש מתהלך הייצור ונוטרלו בעזרת סודה קאוסטית, דלפו או הוחדרו במשך שנים לקרקע הסמוכה, חלחלו למי התהום והגיעו דרכם לקרקעית הים. מסקנת דוח 2005 הייתה שהכתם הצהוב כביכול אינו מהווה סכנה בריאותית אלא מפגע אסתטי בלבד.

47. עוד כפי שעולה מחוות דעת פרופ' אבישר, דוח 2005 לא התבסס על סקר היסטורי באתר תעש נוף ים. זאת, הגם שהפרקטיקה הראויה, במקרה של בחינת זיהומי קרקע, מים וים בסביבת אתר תעשייתי היא ביצוע סקר היסטורי, על מנת להתאים את הבדיקות שנעשות לאיתור חומרים מסוכנים לחומרים המסוכנים שבהם נעשה שימוש באתר. מאחר שהבדיקות נעשו מבלי להתבסס על סקר היסטורי, נבדקו רק מספר מוגבל של חומרים, ולא נבדקה נוכחות של חומרים מסוכנים שנעשה בהם שימוש באתר נוף ים בפועל. ממילא, לא נבדקה נוכחותם של חומרים השייכים לקבוצת ה-Tri-Fluoro-Methyl, Benzene's הגם שניתן היה באותה עת לבצע את הבדיקות לאיתורם, ככל שהבודקים היו מונחים לעשות זאת על יסוד הסקר ההיסטורי, או מטעמים של זהירות מונעת.

48. יצוין כי כבר בזמן אמת, הצביעו גורמים, כגון מפלגת הירוקים בהרצלייה, על הכשל בדוח. כך, לדוגמה, צוטטה עמדת מפלגת הירוקים בהרצלייה, בכתבה בגלובס בעקבות פרסום דוח 2005 מיום 23.1.05: "מפלגת הירוקים מסרה בתגובה, שמהדו"ח עולה שחומרים מסוכנים נוספים עלולים להימצא במקום. לטענתם, יש לבצע מחקר זיהומים מקיף במימון תעש ומשרד הביטחון, שאחריו יבוצע טיהור מקיף בקרקע".

49. כמו כן, בשנת 2012 נכתב באתר מפלגת הירוקים כך:

"בגלל החורף ברוך הגשמים נצפה כתם צהוב וגדול בחוף אפולוניה. המקור: ככל הנראה פיצוץ במפעל תע"ש בשנות ה-90. המשרד להגנת הסביבה: החומר אינו מסוכן. את דרור עזרא, חבר מועצת עיריית הרצלייה ואיש מפלגת הירוקים, זה לא מרגיע. "הבדיקה שבוצעה בעבר הייתה רק לחומר שיוצר את הצבע הצהוב, חומרים אחרים לא נבדקו ולכן קיים חשש כבד שיש חומר כאלו". לדבריו, במקום יש ריח כימי חריף".

נספח 9: כתבתה של דליה טל בגלובס מיום 23.1.2005 וצילום מאתר מפלגת הירוקים בהרצלייה מיום 13.6.2012.

50. בשנת 2014 החלו הליכים לאישורה של תמ"ל 1004, שמציעה לבנות, מצפון לשכונת נוף ים בהרצלייה ולצד הגן הלאומי אפולוניה, שכונה שבה כ- 2,700 יחידות דיור. שטח התוכנית כולל את מתחם תעש נוף ים, שחלקו מיועד להרחבת הגן הלאומי אפולוניה וחלקו מיועד לבינוי. רק בשלב זה, בעקבות קידום התוכנית לפיתוח השטח, בוצעו בו 12 קידוחי ניטור למי תהום על-פי הנחיות רשות המים והדוגמאות נשלחו לאנליזות במעבדת גיונס בבריטניה ולאנליזה מקבילה במעבדת רשות המים. תוצאות החקירה הראשונית של רשות המים מפורטות בדוח רשות המים. יצוין, כי למיטב הידיעה גם בפעם זו לא העבירו המשיבות לידי החוקרים סקר היסטורי של החומרים שעשו בהם שימוש במפעל תעש.

51. במסגרת חקירה זו נערכו בדיקות למגוון רחב של חומרים, וראה זה פלא – הבדיקות מצאו חומרים כימיים, שזכרם לא בא בדוח 2005. סוג החומרים שנמצאו וההסבר לכשל של דוח 2005 עולה מדוח רשות המים:

”במסגרת הבדיקות שבוצעו במעבדה של רשות המים נתגלו ריכוזים משמעותיים של מספר חומרים אורגניים השייכים ברובם לקבוצת ה-Tri-Fluoro-Methyl-Benzene's, חלקם נדיפים, שאינם נכללים בשיטות הזיהוי הסטנדרטיות. **חומרים אלו, שמקורם בפעילות התעשייתית/ביטחונית שהתקיימה באתר במשך עשרות שנים, לא נבדקו בסקרי הקרקע, גז הקרקע ומי התהום החופיים שבוצעו במתחם בעבר.**”

52. במלים פשוטות – משהמשיבות נמנעו מלבצע סקר קרקע היסטורי ולהעבירו לידי הבודקים, ממילא הבדיקות הראשונות לאיתור חומרים בוצעו מבלי לדעת אילו חומרים יש לחפש.

53. הדוח מציין, כי בבדיקות שנעשו לזיהוי ה-5-NIPA בדוגמאות מי התהום, הריכוזים שנמצאו היו דווקא נמוכים מאוד, אם בכלל. ממצאי הדוח היו כדלקמן:

”רוב המזהמים שאותרו, חלקם בריכוזים גבוהים, שמשו למיטב ידיעתנו, כחומרי בסיס ביצור חומרי הדברה או שהם תוצרי פירוק שלהם. צבעם של חלק מהחומרים הנ"ל הוא צהוב עז, כצבעו של כתם הזיהום הנצפה בים. סביר להניח כי מזהמים אלו מהווים מרכיב עקרי של פלומת הזיהום בים שמקורה במי תהום מזהמים המתנקזים לים. יודגש כי חומרים אלו נמצאו בחלקו הדרומי של המתחם, באזור הסמוך למקום הופעתו של הכתם בים... חומרים אלו לא נבדקו בעבר בעת שנחקר הכתם הצהוב ועל כן גם לא זוהו. החומר שנחשד בעבר כאחראי להיווצרות הכתם הצהוב בים, 5-Nitroisophthalic acid (5-NIPA), נמצא במי התהום בסבב הדיגום הראשון ע"י מעבדת ג'ונס בריכוז מירבי של 1,639 מקג"ל... ובריכוז מירבי של 213 מקג"ל בסבב הדיגום השני, כך שסביר שהוא אינו הגורם המרכזי ליצירת הכתם הצהוב, אם בכלל.”

54. במסגרת החקירה בוצע גם דיגום של מי הים באזור הכתם הצהוב ובבדיקת הדוגמה אותרו לפחות שני חומרים מקבוצת ה-Tri-Fluoro-Methyl-Benzene's, שנמצאו במי התהום. הדוח מדגיש כי חומר הייחוס של 1-chloro-2-nitro-4-(trifluoromethyl)-benzene שנמצא במי הים הינו בעל צבע צהוב עז.

55. סיכומו של הדוח הוא כדלקמן:

”בהתחשב בעובדה כי החומרים שזוהו במי התהום ובמי הים, שמשו בחלקם כחומרי בניה ליצור חומרי הדברה, קיים חשש כי חלקם לפחות רעילים ועשויים להיות מסוכנים לציבור בעיקר לרוחצים בים, בשונה מהחומר 5-NIPA שהוגדר בעבר כחומר לא מזיק.”

56. עוד מצויין, בעמ' 4 לדוח, כי גם לאחר עריכתו, טרם הושלם מיפוי החומרים המצויים במי התהום ובכתם הצהוב, וכי:

"לצורך השלמת המידע לגבי הרכב המזהמים במי התהום נדרש לקבל מהתעש מידע מקיף על כלל החומרים שיוצרו במתחם וחומרי הגלם ששימשו בתהליכי היצור השונים במפעל".

57. למותר לציין כי עד היום, למעלה משלוש שנים מאוחר יותר, טרם פורסם סקר היסטורי, והמשיבות טרם ערכו את הבדיקות הדרושות לצורך זיהוי מלוא החומרים המזהמים שחלחלו למי התהום ודרכם לסביבה החופית והימית.

58. כפי שעולה מחוות דעת אבישר, לפחות שניים מהחומרים שנמצאו בכתם הצהוב על-פי דוח רשות המים הם חומרים רעילים, שחשיפה אליהם מסוכנת לבריאות. כך לדוגמה, חשיפה לזמן קצר ל-1-chloro-4-(trifluoromethyl)-benzene, עשויה לגרום לגירוי לעור, לרירית העיניים ולכל רקמה רירית בגוף – תופעות שהמבקש 1 דיווח על הופעתן בעקבות החשיפה לכתם הצהוב.

59. מהמידע הקיים ברור, אם כן, כי בכתם הצהוב ישנם חומרים שלפחות חלקם רעילים, אשר המתרחצים, הגולשים והצוללים בחוף נחשפו אליהם במשך שנים ארוכות. בשל הרשלנות בבדיקה ובטיפול במפגע – אין נתונים ברורים לגבי היקף הנזק הבריאותי שנגרם ואין בנמצא גם נתונים לגבי השפעת הזיהום על הסביבה הימית.

60. למעשה, רק לאחרונה, באיחור של כ- 30 שנה, מצא המשרד להגנת הסביבה לנכון, כי הגיעה העת לחקור את ההשפעות הסביבתיות של הכתם הצהוב. כך עולה מקול קורא לשנת 2019, אשר הזמין גופי מחקר להגיש הצעות מחקר בנושא חקר השפעת הכתם הצהוב על הסביבה הימית באפולוניה (למותר לציין, כי גם על מנת לבצע מחקרים אלו בצורה מיטבית, ישנה חשיבות לפרסום סקר היסטורי).

נספח 10: קול קורא להגשת הצעות מחקר בנושא חקר השפעת הכתם הצהוב על הסביבה הימית באפולוניה מיום 22.1.2019.

2.ב. גרירת הרגליים בטיפול בכתם הצהוב

61. בשנת 2006, לפני כ- 14 שנה, עתרו עמותת אדם טבע ודין ומר דרור עזרא לבג"ץ למתן צו על תנאי שיורה למשיבות (ובכלל זאת תעש ורשות מקרקעי ישראל) ולשר האוצר להשיב מדוע לא יפעלו לאלתר להקצאת משאבים לטיפול וטיהור מתחם תעש נוף ים שבהרצלייה מהזיהומים הסביבתיים הנרחבים הקיימים בו, לשם מניעת סיכון לבריאות הציבור ולמשאבי הסביבה (ר' עניין אט"ד, לעיל).

62. נציין – העתירה נסובה סביב טיהור המתחם עצמו ובבקשה להפעיל ביקורת מנהלית על החלטות המשיבות, בכובען המנהלי, בקשר לטיהור מתחם תעש נוף ים. ממילא, בג"ץ אינו האכסניה המתאימה לבירור חבותן של המשיבות, כבעלות מקרקעין וכמזהמות, מכוח חוקי הגנת הסביבה.

63. בעתירה נטען כך :

"מתחם תע"ש נוף ים הינו למעשה פצצה מתקתקת, אשר מהווה סיכון של ממש לחיי תושבי השכונות הסמוכות ולמבקרי הסביבה, הוא מהווה סכנה לזיהום קידוחי מי שתיה בסביבה ולרוחצים בים בחופים הסמוכים".

64. עוד עלו טענות כנגד עמדת שר האוצר, המסרב בתוקף לתקצב את הטיפול והטיהור של המתחם, מחוסר כדאיות כלכלית. חמורה במיוחד, כך נטען, עמדתו שלפיה יש להמתין לאישור תכניות פיתוח נדל"ניות במתחם ובסביבתו, שכן אלו יהוו מקור מימון לניקוי המתחם.

65. במסגרת התשובות לעתירה, הוסכם על הכול כי המשיבות חבות בגין המפגעים הסביבתיים שנוצרו מפעילות תעש, ועיקר הדיון נסוב סביב חלוקת האחריות הפנימית ביניהן.

66. כך, בפסי' 30 לתשובתה לעתירה, ציינה המשיבה 2 (בשמה הקודם) כי :

"אין ולא יכול להיות חולק, כי האחריות לתקצוב פעולות טיהור מתחם נוף-ים, כמו גם מתחמיה האחרים של תעש, מוטלת על כתפי המדינה, הן בכובעה כבעלים של תעש, והן בכובעה כמשרד הביטחון, אשר תעש היוותה בו יחידת סמך בתקופה הרלבנטית בה בוצעו אותן פעולות אשר אפשר כי גמרו לזיהום, שהטיפול בו נדרש כעת".

נספח 11 : תשובת המשיבה 2 לעתירה מיום 4.6.2006.

67. למותר לציין, כי החבות של המשיבות כלפי הניזוקים מהמפגעים הסביבתיים היא חבות ביחד ולחוד.

68. בג"ץ קיבל את עמדת העותרים, וביום 21.5.2007, בסיום הדיון הראשון בעתירה, הוחלט :

"... רשמנו לפנינו את הודעת המדינה כי יבוצע סקר סיכונים במתחם כדי לעמוד על המצב במקום וכי מנהל מקרקעי ישראל נערך לפירסום מכרז לצורך קיום הסקר. רק לאחר עריכת סקר הסיכונים ניתן יהיה להחליט מהן פעולות הטיהור והשיקום הנדרשות במתחם. על פני הדברים נראה כי במתחם טמון פוטנציאל סיכון לסביבה, לנכנסים לתוך המתחם ולזיהום מי התהום באקויפר החוף, שאלות אלה אכן טעונות בדיקה מקצועית פרטנית ללא התמהמהות שיש בה משום השארת הסיכונים במקום".

69. במהלך דיון נוסף בעתירה, בפברואר 2014, הודה ב"כ המדינה כי ההליך מתנהל "לא בקצב משביע רצון", ובסיומו של הדיון השלישי בעתירה, ביום 17.9.2015, כעשור ממועד הגשתה, העתירה נמחקה, זאת לאחר שבג"ץ עיגן בפסק דין את לוחות הזמנים לביצוע הטיהור והניקוי של המתחם, שהמדינה התחייבה להם. ההתחייבות כללה השלמת סקרים נדרשים, לרבות סקר סיכונים, עד לאוגוסט 2016, והשלמת הניקוי תוך לא יותר משלוש שנים ממועד השלמת הסקרים :

"רשמנו לפנינו את הצהרת המשיבים 3-1, 5 ו-6 בדבר מחויבותה של המדינה ואחריותה לביצוע הטיהור והניקוי של המתחם נושא העתירה. כמו כן, רשמנו לפנינו את לוח הזמנים ששרטט עורך דין ברט בשם המשיבים הנ"ל ולפיו יושלמו כל הסקרים הנדרשים, ובכלל זה סקר הסיכונים, לא יאוחר מחודש אוגוסט 2016. עוד רשמנו לפנינו את הודעתו של מר אמיר אשד, סגן מנהל מחוז תל-אביב במשרד להגנת הסביבה, לפיה לוח הזמנים הנדרש לבחירת מנגנון הטיהור והניקוי ולביצועו לא יעלה על שלוש שנים ממועד השלמת הסקרים, כאמור".

נספח 12 : פסק הדין בעניין אט"ד.

70. המשיבות, אם כן, היו מודעות היטב לפוטנציאל הסיכון לבריאות הציבור מדליפת זיהום מי התהום וזליגתם לים לפחות משנת 2007; כאשר אין חולק שהחל משנת 2015 הייתה למשיבות ידיעה **וודאית** **וברורה** ביחס לכך; והן אף התחייבו לסיים את הטיהור והניקוי של השטח, לכל המאוחר, באוגוסט 2019. ניקוי המתחם היה מפסיק, או לכל הפחות מצמצם באופן משמעותי את המפגע הסביבתי של הכתם הצהוב.

71. **מפסק הדין ברור, כי לעמדת בג"ץ, לא ניתן לקשור בין תכנון המתחם לבין טיהורו, באופן שיידחה את מועד ניקוי השטח.** למרות זאת, המשיבות התנערו וממשיכות להתנער מחובתן לטפל בזיהום שבמתחם מבלי להתמהמה, וקושרות את מועד הטיפול בזיהום לקצב קידום תוכניות הבנייה בשטח.

72. כך עולה במפורש מעמדת המשיבה 3 בדיון שהתקיים ביום 9.1.2018 במשרד הבריאות, בנושא סילוק הכתם הצהוב בהשתתפות נציג משרד הבריאות, רמ"י, רשות המים, עיריית הרצליה ופרויקט אפולוניה (להלן: "**דיון במשרד הבריאות**"). במסגרת הדיון ביקש משרד הבריאות לבחון תכנית פעולה לצמצום תופעת הכתם הצהוב, גם אם החוף ייפסל לרחצה בעונת הרחצה הבאה עקב סיכון בריאותי פוטנציאלי לבריאות המתרחצים, ובהתאם, ביקש מרמ"י לשנות סדרי עדיפויות בטיפול בו. תשובת רמ"י הייתה כי "כגוף עסקי טרם אישור תכנית בנין עיר "אפולוניה" אין מקור מימון לשיקום התע"ש". כיוון שהדברים מדברים בעד עצמם, מובאת כאן במלואה התייחסות רמ"י לטענה כי התניית הטיפול בזיהום במתחם מנוגדת לפסק דינו של בג"ץ:

"נציגת רשות המים מציינת כי הפעולות הנזכרות בסעיף 3 אינן קשורות לכתם שמקורו במי התהום המזוהמים המתנקזים אל הים והפתרון לכך הוא השלמת החקירה הסביבתית והכנת תכנית לטיפול במי התהום ע"י שאיבתם במוקדי הזיהום בשטח התעש, טיפול בהם והעברתם ליעד שיקבע. מוזכר פסק דין של בית המשפט העליון המקבל את התחייבות המדינה לטפל בזיהום הקיים במתחם ללא קשר לתוכנית הבינוי. רמ"י: מקדמת ומממנת תכניות מפורטות לסקרי סיכונים בתחומי הקרקע ומי תהום. סקרי הסיכונים צריכים להסתיים באפריל 2018. לגבי פעולות השיקום המימון מגיע משיוק הקרקעות ולכן כל עוד אין תוכניות מאושרות שיכולות להניב הכנסה, אין – לרמ"י מקורות מימון נוספות."

73. בסיכום הישיבה נכתב: "הטיפול בכתם הצהוב אינו מותנה באישור תכניות בניה".

נספח 13: סיכום דיון במשרד הבריאות מיום 17.1.2018 (הדיון התקיים ביום 9.1.2018)

74. אלא, שבחלוף הזמן, גורמי המדינה התלכדו סביב עמדת רמ"י, המתעלמת מפסיקת בג"ץ. כך עולה בבירור מעניין אפולוניה, שניתן כ-4 שנים (!) לאחר פסק דינו של בג"ץ, במסגרתו ערערה המדינה על פסק דין של בית המשפט לעניינים מנהליים בתל אביב, שהורה על ביטול החלטת הוועדה לתכנון מתחמים מועדפים לדירור (להלן: "**הותמ"ל**") לאשר תוכנית לפיתוח המתחם שמצפון לשכונת נוף ים, ובכלל זה מתחם תעש נוף ים, טרם שבוצע סקר סיכונים במתחם:

"המדינה שבה וטוענת כי החלטת הותמ"ל התקבלה כדין. לגישה, לא זו בלבד שהתכנית נועדה לצורך הקמת אלפי יחידות דיור ופתיחת גן אפולוניה, אלא שהיא אמורה

להוות את המנוע הכלכלי שיאפשר בפועל ובהקדם את הטיפול בזיהומים. לכן, ההחלטה לבטל את אישור התכנית לא רק פוגעת באינטרסים של פיתוח ובניה, אלא גם מעכבת את פתיחת הגן ואת הטיפול בזיהומים."

75. ביחס לאי עמידת המדינה בהתחייבות שנתנה לגבי לוחות הזמנים לביצוע סקר סיכונים ולהשלמת הטיפול בניקוי השטח, קבע כבוד השופט עמית בדעת המיעוט בעניין אפולוניה כך:

"לעת הזו מצויים אנו בראשית שנת 2019, והפלא ופלא – סקר הסיכונים לא הושלם, חרף התחייבותה האחרונה של המדינה כי הוא יושלם לא יאוחר מחודש אוגוסט 2016... לא ניתן שלא לתמוה על אי עמידתה של המדינה בלוחות הזמנים שהיא עצמה התחייבה להם. כפי שפורט, המדינה התחייבה לערוך סקר סיכונים כבר בדיון שהתקיים ביום 21.5.2007, קרי לפני כמעט 12 שנה (!!), וגם בהתחייבותה המאוחרת יותר להשלימו עד לחודש אוגוסט 2016 – לא עמדה. התנהלות-התמהמהות זו מצד המדינה, שהיא בבחינת הפרה של התחייבויות מפורשות שהיא נטלה על עצמה בבית משפט זה, היא התנהלות שקשה להלום, וזאת בלשון המעטה."

76. למרות דיונים רבים בעיריית הרצלייה בנושא הכתם הצהוב והכתם הלבן (חלקם ביוזמת המבקש 1, כחבר מועצת העיר, ובהשתתפותו בפגישות נוספות שהתקיימו במשרד הפנים ובמשרד הבריאות, דוגמת הדיון במשרד הבריאות לעיל) בפועל, המצב בשטח לא השתנה כהוא זה.

77. במסגרת הדיונים, כפי שנלמד מהסיכומים, הוצבו על כף אחת של המאזניים הבריאותיים הפוטנציאליים למתרחצים, שנראה כי אין לגביהם מחלוקת, ועל הכף השניה חוסר הרצון לסגור את החוף המוכרז לרחצה, בין היתר לאור הסיכון מסגירת החוף לחיי אדם בהיעדר שירותי הצלה. עולה מהם אף, שעל סמך ניסיון העבר, הסיכון לא קטן גם אם החוף נאסר לכניסה, שכן, המתרחצים ממשיכים להגיע אליו. כך מצוטט נציג העירייה בדיון במשרד הבריאות:

"נציג העירייה מציין כי סגירת החוף לא תמנע כניסת מתרחצים. בעונה החולפת לאחר סגירתו מספר פעמים עקב הכתם התרחשו מקרים של כמעט טביעה"

78. עוד עולה מסיכומי הדיונים תמונה מטרידה ביותר של גרירת הרגליים של המשיבות ורשויות אחרות בטיפול בכתם הצהוב ובכתם הלבן:

79. בדיון בעיריית הרצלייה ביום 13.11.2017 נציגי משרד הבריאות הודו בפה מלא, שלמרות שמדובר בנושא מתמשך, שמתעצם בשנים האחרונות, הם אינם יודעים לומר במדויק אף מהם "החומרים האקזוטיים", שמרכיבים את הכתם הצהוב, אך הדגישו שדעתם היא כי "קיים סיכון לטווח הרחוק ולא ניתן להגדיר בוודאות מהם השלכות לרחצה בחוף זה". הם הדגישו כי יש לעשות הפרדה בין שיקום החוף לסגירתו וטענו כי ניתן לנסות ולזהות את הנביעות של הכתם ולטפל בהן. עוד הם טענו כי ניתן להשיג מידע טוקסיקולוגי מהימן ומדויק יותר. עיריית הרצלייה הצטרפה בדרישה מהגורם המזהם לקחת אחריות לבדיקת החומרים המזהמים, כדי לא להסתמך על בדיקות ישנות ולא וודאיות.

80. נציגי המשרד להגנת הסביבה טענו שמוקד הזיהום הרלוונטי הוא בעיקר בריכה שקלטה תשטיפים. יתרה מכך, הם ציינו עבודה שבוצעה באותה שנה ליצירת מיפוי של כלל החומרים שנעשה בהם שימוש באתר לאורך שנות פעילותו – אמירה תמוהה הן לאור העובדה שעבודה כזו לא פורסמה מעולם, למיטב ידיעת המבקשים, ולאור העובדה, שלמיטב ידיעת המבקש 1, משיחות עם גורמים רלוונטיים, עד היום תעש לא הסכימה להעביר את רשימת החומרים בהם נעשה שימוש במתחם. עוד הבטיחו נציגי המשרד כי לאחר הערכת סיכונים ועדכון בחינת חלופות הטיפול האפשריות ובהסתמך על עבודת רשות המים ינקטו פעולות לצמצום או הפסקת הכתם הצהוב. כן הם טענו, שנבדק מקור הכתם הלבן המשוער. אך מלים לחוד ומעשים לחוד, לאור המצב בפועל.

81. בנוסף, ביקש המשרד להגנת הסביבה מעיריית הרצלייה סיוע בהוצאת היתר חפירה מידי לחברה לשירותי איכות הסביבה להוצאת 3 מטרים של קרקע מזוהמת מבריכת התשטיפים, שלדעתם היא המקור הגדול וכנראה היחיד לתופעת הכתם הצהוב. עבודות אלו לא החלו עד היום.

82. בהקשר זה, בירור של המבקש 1 העלה כי, אמנם, כחצי שנה לפני הדיון במשרד הבריאות, החברה לשירותי איכות סביבה הגישה למהנדס עיריית הרצלייה בקשה להיתר חפירה של קרקע מזוהמת בברכה שקלטה תשטיפים בשטח תע"ש נוף ים. היתר כאמור לא ניתן.

נספח 14 : תכתובת מיילים בנושא היתר הבניה המעוכב מנובמבר 2017 ומפברואר 2018.

83. במסגרת הדיון בחר משרד הפנים להטיל את האחריות הבלעדית לחיי אדם בחוף על עיריית הרצלייה, ודרש מהעירייה, משרד הבריאות, ושאר הגורמים למצוא פתרון בטווח של 6 חודשים, עד לפתיחת עונת הרחצה 2018.

84. משרד הפנים ועיריית הרצלייה היו חלוקים בדיון זה ביחס לאופן שמירת בטיחות חיי מתרחצים בחוף – האם להותיר את סוכת ההצלה והמצילים בחוף בעת שהוא נסגר לרחצה בעקבות הופעת הכתם הצהוב.

85. מהדיון במשרד הבריאות בינואר 2018, שוב ניתן ללמוד שדבר לא נעשה מאז הדיונים הקודמים. שוב עולה בקשת משרד הבריאות לבחון תכנית פעולה לצמצום תופעת הכתם הצהוב. שוב נציגי רשות המים מתריעים כי עדיין יש להשלים את החקירה הסביבתית ולהכין תכנית טיפול במי התהום. אך נציגי רמ"י מודיעים חד משמעית כי לא יהיה תקציב למימון שיקום המתחם טרם אישור תוכניות הבניה במקום. כמו כן הם מטילים את האחריות לעיכוב "פעולות מוסכמות לסילוק חלק ממקורות זיהום קיימים" על עיריית הרצלייה שמעכבת מתן היתרי בניה לביצוען. וכן נציגי העירייה מדגיש שוב כי סגירת החוף אינה מונעת כניסת מתרחצים, וכי בעונה החולפת, לאחר סגירתו מספר פעמים עקב הכתם התרחשו מקרים של כמעט טביעה וכי יש לטפל בכתם בלי קשר לתוכניות הבינוי.

נספח 15 : פרוטוקול ישיבה בעיריית הרצלייה בנושא הכתם הצהוב מיום 16.11.2017.

86. ניכר כי עיקר המאמצים שהושקעו היו בשמירת חוף נוף ים פתוח, ולא דווקא בפתרון הבעיה ומניעת הנזקים לציבור (שהרי כל זמן שהכתם קיים, קיימת סכנה לציבור הן מחשיפה לחומרים הרעילים בכתם והן מסכנת טביעה בעקבות רחצה בחוף, למרות סגירתו, בהיעדר שירותי הצלה). כך, ביום

10.4.2018 הודיע מנכ"ל עיריית הרצלייה על נוהל "ננס צהוב" לסגירת החוף, שהוכן ונחתם בשיתוף העירייה, משרד הבריאות ומשרד הפנים במאמץ לשמור על החוף פתוח. הנוהל הופעל בעונת הרחצה 2018 והיה אמור להיות מופעל בכל מקרה של חשש להתפשטות הכתם דרומה ולזיהום חוף רחצה. הנוהל הסדיר דיווח בין-ארגוני בין הגורמים הרלוונטיים וקבע נוהל בדיקות תצפית ובדיקות דיגום לניטור ואיתור מזהמים.

נספח 16: נוהל "ננס צהוב" מיום 10.4.2018.

משתמשי החוף - מתרחצים ודייגים ספורטיביים בתוך הכתם הצהוב (צולם מתוך מצגת של מנהלת אגף איכות מים ברשות המים, הגבי' שרה אלחנני, ביום עיון על השפעות ודרכי התמודדו של זיהום סביבתי בקרקע ובמים (28.9.2016)

87. יצוין, כי בהתאם לחוות דעת המומחה, המפגע שנגרם מחשיפה לחומרים המסוכנים מתרחש גם כאשר הכתם הצהוב אינו נראה. לפיכך, מעבר לעובדה שעצם מניעת השימוש בחוף גורמת נזק כלכלי, ספק אם נוהל המונע את השימוש בחוף בימים שבהם ניתן לראות את הכתם הצהוב יכול לאיין את הפגיעה בציבור המשתמשים בשירותי החוף.

88. בטרם סיום פרק זה נדגיש – עניינו של ההליך אינו בקצב טיהור האדמות במתחם אפולוניה. ההליך נסוב רק סביב המפגע החמור שנגרם בסביבה החופית והימית, והנזקים שנגרמים מכוחו. הגם שיש זיקה בין שני הדברים – מדובר בשתי סוגיות נפרדות, ומניעת חלחול חומרים מזהמים למי התהום, לחוף ולים יכולה להיעשות אף מבלי להידרש לטיהור מלא של מתחם אפולוניה.

89. בהמשך לאמור, לאור המעורבות של עיריית הרצלייה, משרד הבריאות והמשרד להגנת הסביבה בנושא הטיפול בכתם הצהוב, יש מקום לבית המשפט הנכבד לשקול להורות על צירופם להליך כצד דרוש, מכוח תקנה 24 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984.

ב.3. הכתם הלבן

90. מלבד הכתם הצהוב מופיע בים, מצפון לאפולוניה, כתם נוסף שצבעו לבן ואשר לגביו אין כל מידע. כעולה מחוות דעת פרופ' אבישר, בדומה לכתם הצהוב, אין המדובר בתופעה רגילה של מי ים, ויש להניח כי זוהי ריאקציה כימית של חומרים אחרים שדלפו ממתחם תעש נוף ים למי התהום ומשם לסביבה החופית והימית.

91. המבקש 1 התריע בפנייתו לשר הבריאות ולשר להגנת הסביבה (נספח 16 להלן) על קיומו של הכתם הלבן באזור, בנוסף לכתם הצהוב. בפנייתו, המבקש 1 מציין, כי בקרבת הכתם הלבן לא נצפים דגים או בעלי חיים אחרים האופייניים לאותו קטע חוף, למרות שאותו קטע חוף מאופיין בדרך כלל במגוון מינים עשיר בהשוואה לחופים הדרומיים יותר של הרצלייה.

הכתם הלבן בחופי הרצלייה

92. משרד הבריאות והמשרד להגנת הסביבה מודעים לתופעת הכתם הלבן, אך למבקשים לא ידוע ולו על מחקר אחד שממצאיו פורסמו לגבי הרכבו. בדיון בעיריית הרצלייה, ביום 13.11.2018, קבעו נציגי משרד הבריאות שמקור הכתם הלבן הוא בזיהום מתחם התעש כדלקמן: "תע"ש זיהם את הקרקע במשך שנים רבות ויש לטפל בכתמים (הצהוב והלבן) על מנת למנוע התפתחות עתידית של הכתמים". נציגי המשרד להגנת הסביבה קובעים באותו דיון כי: "הכתם הלבן במוצא הוואדי מצפון לכתם הצהוב ידוע ומקורו ככל הנראה בחומרים תעשייתיים שנשפכו בזמנו לוואדי. אזורים אלה נבדקים במסגרת סקרי הקרקע במקום".

93. כעולה מחוות דעת פרופ' אבישר, ובדומה לפעולות שנקטו בקשר לכתם הצהוב, על מנת לאפשר ידיעה בדבר מידת הסיכון שבכתם הלבן, יש הכרח לבצע סקר היסטורי של מתחם תעש, ולהתאים בדיקות שיזהו את החומרים הללו במי התהום ובכתם הלבן.

ב.4. התעלמות המשיבות מפניות המבקשים

94. המבקש 1 הוא חבר מועצת עיריית הרצלייה, הגר בסמוך למתחם תעש נוף ים. מזה שנים ארוכות, המבקש גולש בים באזור הכתם הצהוב, ומטבע הדברים, הוא נחשף במישרין לחומרים שבכתם הצהוב, במגע על העור ובבליעת מי הים, וחש על בשרו את הפריחות בעור והצריבה בעיניים מיד לאחר החשיפה.

95. ביום 20.6.2017 פנה המבקש 1 לשר הבריאות ולשר להגנת הסביבה בבקשה לטפל בכתם הצהוב, אשר מגיע בזמן של משטר רוחות וזרמים צפוניים גם לתחומי חופי הרחצה המוכרזים, חוף נוף ים וחוף השרון. זאת, לאור הממצאים של רשות המים לגבי החומרים שנמצאים בו, שרעילותם לא ידועה, לאור הסיכון שנשקף מהם לבריאות הציבור ולאור העובדה שהטיפול בנושא עדיין אינו נראה לעין. הפניה לא זכתה לתשובה.

נספח 17: מכתביו של המבקש 1 לשר הבריאות ולשר להגנת הסביבה מיום 20.6.2017.

96. המבקשת 2, עמותת צלול, פנתה ביום 24.8.2016 אל מנהל היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית בדרישה להורות על ביצוע בדיקות מקיפות של איכות מי הים באזור בו נמצא ה"כתם הצהוב", לכלול את אזור הכתם בתכנית הלאומית לניטור מי החופין של ישראל, שעורכת היא"ל, במטרה לברר את השפעת הזיהום על הסביבה הימית לאורך תקופה ארוכה, ולהכריז על האזור כאזור אסור לדיג עד לבירור סופי של מרכיביו. בהמשך, נושא הכתם הצהוב וכן הכתם הלבן, הועלה בפגישות שהתקיימו עם אנשי המשרד להגנת הסביבה ועם אנשי רשות המים.

97. פניה נוספת נעשתה ביום 30.1.2020 על-ידי המבקשת 2 למנהלת המחלקה לבריאות הסביבה ומהנדסת מחוז ת"א במשרד הבריאות, במסגרתה התבקש שוב מידע על הרכב הכתם הצהוב, ולאור העובדה שבקיף האחרון הכתם נדד מספר פעמים לחופי הרחצה, נדרש לדעת אם המשרד בחן את הממצאים וערך דגימות או אנליזות נוספות. הפניות לא נענו.

נספח 18: פניית המבקשת 2 אל מנהל היחידה הארצית להגנת הסביבה הימית מיום 24.8.2016.

נספח 19: פניית המבקשת 2 אל מנהלת המחלקה לבריאות הסביבה ומהנדסת מחוז ת"א במשרד הבריאות מיום 30.1.2020.

98. ביום 21.1.2020 פנו הח"מ בשם המבקש 1 ותושבים נוספים מהרצלייה והסביבה, הגולשים בים ורוחצים בו, אל מנהל רשות מקרקעי ישראל; לשרי האוצר, הגנת הסביבה, הביטחון והבריאות; למנהל רשות המים; ולמנכ"ל חברת נצר השרון - הפועלת לטיהור ושיקום מתחמים שזוהמו על-ידי מפעלים בטחוניים, לרבות מתחמי תעש שכבר אינם פעילים - בדרישה לסילוק המפגעים של הכתם הצהוב והכתם הלבן בחופי הרצלייה.

99. הפנייה כללה דרישה להודיע לפונים מהם לוחות הזמנים העדכניים לאבני הדרך בניקוי הקרקע במתחם תעש נוף ים, במסגרת פרויקט שיקום קרקעות תעש נוף ים ככלל, והשטח ממנו מחלחלים

הזיהומים היוצרים את הכתם הצהוב בפרט. עוד התבקש מידע על בדיקות הנעשות לבחינת הרכב הכתם הלבן, סקרים ובדיקות שנעשו לגבי הכתמים, והאמצעים שנקטו להפסקת המפגעים.

100. גם פנייה זו לא זכתה למענה, ולכן לא נותר למבקשים אלא להגיש תובענה ייצוגית זו.

ג. הטיעון המשפטי

101. כידוע, בשלב בירור הבקשה לאישור תובענה ייצוגית, על המבקש מוטל הנטל להוכיח את קיומן הלכאורי של העוולות הנטענות. הליך האישור אינו המסגרת לבירור הטענות במלואן, אשר יבורר בהליך המרכזי. דברים אלו חשובים ונכונים במיוחד במקרים בהם קיימים פערי מידע משמעותיים בין הצדדים, כבמקרה הנוכחי, בו למשיבות מידע רב אשר אינו גלוי וחשוף לציבור, ואשר יש לו נגיעה ישירה וברורה לסוגיות העומדות במוקד התובענה (ראו לדוגמא בעמ' 22 לפסק דינו של כב' הש' מלצר בע"א 8037/06 ברזילי נ' פריינר (הדס 1987) בע"מ (4.9.2014) (להלן: "עניין פריינר"), וההפניות שם; ובס' 15 לפסק דינו של כב' המשנה לנשיא (בדימ') ריבלין ברע"א 2128/09 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רחמים עמוסי (5.7.2012) (להלן: "עניין עמוסי").

102. הדברים הם בבחינת מקל וחומר במקרה הנוכחי. ראשית, וכפי שידון להלן, מדובר במקרה מובהק שבו "הדבר מדבר בעד עצמו". אין ספק כי מקורו של הכתם הצהוב הוא בחומרים מסוכנים שנעשה בהם שימוש במפעל תעש נוף ים, ומשכך – על המשיבות הנטל להוכיח כי לא התרשלו בהתנהלותן.

103. שנית, במקרה הנוכחי המשיבות הן גופים ציבוריים שפעלו בכובען הפרטי כמפעילות עסק וכבעלות מקרקעין (ובכובעים אלו הן נתבעות). כאשר רשויות ציבוריות פועלות בכובען הפרטי, הן כפופות למשטר משפטי דואלי – הן חבות בחובות מדיני המשפט המנהלי, והן חבות בחובות מכוח המשפט האזרחי. במקרה הנוכחי, המשיבות התעלמו באופן בוטה מהפניות המקדמיות אליהן. משכך, בהתאם להוראת סעיף 6(א) לחוק לתיקון סדרי המינהל (החלטות והנמקות), התשי"ט-1958, נהפך נטל הראייה, ועל המשיבות הנטל להוכיח כי לא נפל דופי בהתנהלותן.

104. על רקע זה נפנה לדיוננו. בתחילה נעמוד, בקצירת האומר, על המסגרת הנורמטיבית של דיני הגנת הסביבה בכלל, והשימוש בהליך הייצוגי לצורך מניעת מפגעים סביבתיים בפרט. לאחר מכן נעבור לפירוט עילות התביעה לגופן.

ג.1. צדק חלוקתי וסביבתי בדין הישראלי

105. התפישה של צדק סביבתי וחלוקתי כנורמות משפטיות התפתחה בדין הישראלי בד בבד עם המהפכה החוקתית בשנות ה-90, לצד שינוי תודעתי נרחב בכלל השיח המשפטי, הסביבתי והכלכלי. שינוי זה נבע מההבנה כי משאבי טבע וסביבה הם משאבים מוגבלים, שפעמים רבות לא ניתן לשקמם בצורה אפקטיבית לאחר שנפגעו, ובה בעת מההבנה כי סוגיית הקצאת המפגעים הסביבתיים והבטיחותיים היא מהמורכבות ביותר, משהמפגעים יכולים להחצין (externalize) את העלויות הנוצרות על ידם בצורה נרחבת, על ציבורים בלתי מסוימים, וכי ישנו קושי ממשי בהוכחה משפטית של הזיקה בין יוצר מפגעים בטיחותיים או סביבתיים לבין הניזוקים (לסקירה וניתוח של הספרות בהקשר זה ראו עלי בוקשפן, איריס האן, גלעד רוט, "הענק וגננו - על חברות, דיני החברות ואיכות הסביבה" משפט

ועסקים יג 101 (2010); אורן פרז, "ההשפעה של החשיבה הכלכלית על דיני איכות הסביבה בישראל: מבט ביקורתי" **עיוני משפט** לא 429 (2009); וראו לסקירה באשר להתפתחות הדין הבינלאומי בהקשר זה יובל שני, "הזכות לאיכות סביבה ראויה כזכות אדם במשפט הבינלאומי" **המשפט** ו (2001).

106. עקרונות הצדק הסביבתי נקלטו בצורה ברורה בחוק ובפסיקה (ראו לדוגמא: מרשה גלפי, "שיפור ההגנה על איכות הסביבה: פרק ביישום עקרונות המשפט המנהלי" **מאזני משפט** ג (2005); דניאל פיש, "צדק סביבתי בישראל: המפגש בין דיני זכויות האדם ודיני איכות הסביבה" **משפט וממשל** ז 911 (2005).

בליבתם, נסובים עקרונות אלו על שלושה:

(1) הפנמת החצנות של גורמי מפגעים – זהו עקרון "המזהם משלם" שחולש על כלל דיני הגנת הסביבה;

(2) הפחתת המפגע לרף המינימלי הדרוש לצורך הפעילות המבוקשת (ככל שהפעילות עצמה רצויה);

(3) הקצאה שוויונית של החשיפה למפגעים בטיחותיים וסביבתיים.

107. אחד האתגרים המרכזיים, שביסוד דיני הגנת הסביבה, הוא תת האכיפה המובנה הנובע מפערי המידע הקיצוניים בין הציבור לבין גורמי המפגע, ומהקשר ההדוק שבין גורמי המפגע למאסדר. **קושי זה מתעצם במקום שבו גורמת המפגע היא המדינה עצמה.** במצב זה, הגורם המפוקח (לרוב, יחידת סמך או חברה ממשלתית) קשור בקשר גורדי עם הגורם המפוקח. המתח (החלקי) שנוצר נוכח ההפרדה שבין המפעלים במשק לבין רשויות המדינה המפקחות עליהם אינו קיים כאשר גורם המפגע הוא מדינתית, ולהיפך – ישנו לחץ מובנה על גורמי הפיקוח והאכיפה להסדיר מחלוקות "בתוך הבית" ולא להגיע לכדי עימות פומבי בין רשויות המדינה השונות.

108. במצב זה – יד הגנת הסביבה תמיד תהיה על התחונה. מטבע הדברים, מי שמקדמים מפעלים לאומיים בשירות הציבורי מבטיחים תשואות למדינה בטווח הזמן הקצר והנראה לעין (בין אם תשואות ממוניות, ובין אם תשואות אחרות). מנגד, גורמי הגנת הסביבה מבקשים, בשם הגנה על ציבור כללי ובלתי מסוים, לנקוט אמצעי זהירות שהם לרוב יקרים ומסובכים. הנוק מאי נקיטתם ימשיך להתקיים לרוב שנים ארוכות אחרי שכלל גורמי הממשל המקבלים את ההחלטות יעברו מתפקידם לתפקידים אחרים.

109. ואכן, המדינה היא מגורמי הזיהום המשמעותיים ביותר. כך, לדוגמה, מקור זיהום הקרקע ומי התהום ב-6 מתוך 20 האתרים ברשימת הקרקעות המזוהמות שפרסם המשרד להגנת הסביבה בשנת 2009 הוא בפעילות של מערכת הביטחון (מפעלי תעש ברמת השרון, גבעון ונוף ים, מחנה תל השומר, משא בית דגן וזיהום קרקעות בבסיסי חיל האוויר). לגבי מחנה תל השומר נכתב במסמך כך:

"למרות דרישות חוזרות ונשנות של המשרד להגנת הסביבה ורשות המים, עד היום טרם בוצע סקר קרקע ומי תהום בבסיס לאיתור ותיחום מוקדי הזיהום. מצב זה נובע

**בין השאר מכך שהמשרד להגנת הסביבה מנוע מלהפעיל אכיפה מול גורם ממשלתי
אחר כגון צה"ל.**

110. כך עולה גם מדוח מבקר המדינה בנושא פעילות מערכת הביטחון בתחום הגנת הסביבה שפורסם ביום 6.5.2019 (דוח שנתי 69), על פיו "שיתוף הפעולה בין מערכת הביטחון ובין המשרד להגנת הסביבה ורשות המים הוא דל, נטול יוזמות משותפות ורצוף קשיים". בין השאר, מצביע הדוח על אי עמידה ביעדי חיבור מחנות צה"ל לפתרונות ביוב: "... בשנים 2010 - 2015 חיבר משהב"ט לתשתיות ביוב רק כ-30% מכמות המחנות שנדרש היה לחברם. כתוצאה מכך, הביוב בחלק ממחנות צה"ל גולש ומחלחל לתת-קרקע ובכך מסכן מקורות מים וגורם למפגעים סביבתיים ותברואתיים".

111. אתגר ייחודי זה, של טיפול בגורמי מפגעים סביבתיים מקום שבו ישנה תלות של המדינה בגורם המפגע, או שהיא עצמה גורמת המפגע, הוא שמחייב פיתוח דוקרטינה משפטית על מנת להתמודד בצורה אפקטיבית עם גורמי מפגע אלו. זאת, שכן זהו המקרה היחיד שבו אין כלל ועיקר גורם הייצוא למקור המפגע, שמפקח על פעילותו באופן אובייקטיבי ובלתי תלוי.

112. וברי, כי המשפט האזרחי מספק לבית המשפט את מלוא הכלים הדרושים לצורך התמודדות זו, הן במישור של הפנמת ההחצנות, הן במישור של מינוי מומחים ומתן צווים ככל הדרוש למניעת המפגע (וכפי שהוא עושה תדיר כאשר הוא קובע ממצאים בקשר למטרדים "רגילים", במסגרת סכסוכים בין צדדים שרשויות המדינה אינן מפקחות עליהם). ואכן, במקרים המתאימים בתי המשפט פעלו באופן אקטיבי על מנת להפסיק מפגעים סביבתיים, מקום שבו לא ביצעה המדינה פעולת פיקוח ואכיפה אפקטיביות (וראו והשוו לעניין הזהירות המוגברת שעל בית המשפט לנקוט במקרים מעין אלו רע"פ 4281/17 חיפה כימיקלים בע"מ נ' עיריית חיפה (27.7.2018); וכן ראו לעניין הסדרה של מפגעים סביבתיים במסגרת הליכים ייצוגיים: ת"צ 11-11-22700-11 שוורץ נ' אמות השקעה בע"מ (6.11.2018); ת"צ 14-12-49319 לוי פירסק נ' חרבת קו צינור אילת אשקלון בע"מ (17.3.2020) (להלן: "עניין פירסק").

113. במסגרת זו, חשיבותה של האכיפה האזרחית היא ראשונה במעלה. זאת, מקל וחומר מקום שבו המדינה עצמה היא גורמת המפגע, ומצויה בניגוד עניינים אינהרנטי, בין כובעה כגורם אוכף לכובעה כגורם נאכף. נפנה אם כן לעניין זה.

2.ג. תובענות ייצוגיות ככלי מרכזי להגשמת צדק סביבתי

114. לתובענות ייצוגיות בתחום איכות הסביבה מקום חשוב במאמץ להגן על איכות סביבה ראויה.

115. תפקידו של בית המשפט בכל הנוגע לשמירה על הסביבה, ועל זכות האדם לסביבה נאותה הודגש בשנים האחרונות בשורה של פסקי דין (ראו למשל: ע"א 8116/99 אדם טבע ודין - אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה שומרון, פ"ד נה(5) 196, 210 (2001); עע"מ 2273/03 אי התכלת שותפות כללית נ' החברה להגנת הטבע (7.12.06)).

116. בבג"ץ 4128/02 אדם טבע ודין - אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' ראש ממשלת ישראל, פ"ד נח(3) 503 (2004), הבהיר, בין היתר כב' הנשיא ברק כך:

"האדם הוא חלק מסביבתו. הוא מקיים עם סביבתו יחסי גומלין. הוא משפיע על סביבתו והוא מושפע ממנה. הקרקע, המים, האוויר הם היסודות לקיום האנושי... הם הבסיס לקיום הפיזי. הם הבסיס לקיום הרוחני. איכות החיים נקבעת על-פי איכות הסביבה. אם לא נשמור על הסביבה, הסביבה לא תשמור עלינו. מכאן החשיבות הרבה - לכל פרט ופרט ולחברה ככלל - בשמירה על איכותה של הסביבה שבה מתנהלים חיינו..." (שם, בעמ' 13-512).

117. על חשיבותה ותפקידה של התובענה הייצוגית בגין זיהומים סביבתיים עמד ד"ר בעז שנוור בספרו "תביעות נזיקין סביבתיות" (2011):

"חוקים מינהליים הצליחו להפחית את זיהומי האוויר שאליהם אנו נחשפים; להקטין את כמות המזהמים בנהרות... ובאופן כללי להפחית את הפגיעה שנגרמת לסביבה מפעילות האדם. עם זאת מאז תחילת שנות התשעים הולכת ומתפתחת ההכרה בהיותם של הכלים המסורתיים שמעמידים דיני איכות הסביבה לא מספיקים לצורך התמודדות עם הבעיות הסביבתיות שהאדם יוצר. הגידול במספר הזיהומים הסביבתיים, הגברת המודעות לסכנות הנובעות מהם, ההכרה במגבלות המשפט המינהלי, עם הצורך לפצות את מי שנפגעו מחשש זיהומים סביבתיים – כל אלו הביאו לעלייתם מחדש של דיני הנזיקין ככלי משמעותי לטיפול בבעיות הסביבה, בארץ ובעולם. בעשור האחרון, ובעיקר מאז חקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, תשס"ו-2006, אנו עדים להגשת מספר גדל והולך של תביעות נזיקיות אשר עוסקות בנזקים הנגרמים מזיהומים סביבתיים" (שם, בעמ' 29).

וכן –

"יתרון מרכזי של תובענה ייצוגית הוא החיסכון העצום בעלויות אשר נובע מכך שתובענה אחת עשויה להחליף אלפי תביעות קטנות פרטניות. חיסכון זה יתבטא הן אצל התובעים, הן במערכת מתי המשפט והן אצל הנתבעים. התוצאה המעשית של החיסכון לתובעים היא שתביעות בגין נזקים שלא היו מוגשות כתביעות בודדות בגלל העלות הגבוהה של ניהול התביעה יחסית לערכה הכספי, יהיה אפשר להגישן עתה בשל ערכה הכספי המצרפי הגבוה של התביעה לעומת עלות ניהול תביעה שלא תעלה בהרבה ובשל היתרון לגודל שיש לניהול אחת מצרפית..." (שם, בעמ' 501).

118. גם כב' השופט עמית הבהיר, ברע"פ 8487/11 חברת נמלי ישראל – פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל – המשרד להגנת הסביבה (23.10.12), כך:

"מאחר שבשיקולי רווח וחסכון עסקי, אמצעי אפקטיבי להילחם בעבירות הנוגעות לאיכות הסביבה היא דרך כיסם של העסקים והתאגידים המזהמים באמצעים מנהליים, כגון הטלת עיצומים כספיים וחיוב בהשבת המצב לקדמותו, וכן בדרך של אכיפה אזרחית כמו תובענות המוניות או תובענות ייצוגיות..."

119. גם כב' השופטת ברון ציינה, כי:

"ההליך הייצוגי נושא הערעור שלפנינו עניינו באסון סביבתי רחב היקף, שנגרם כתוצאה מדליפה של כחמישה מיליון ליטרים של נפט גולמי אל נחלי "רחם" ו"עברונה". חשיבותו הציבורית של הליך מסוג זה היא ברורה" (ר' עניין פירסק, לעיל).

120. מסגרת דיונית זו יפה אף לעניינו. התובענה הייצוגית היא הכלי היחיד שיבטיח את הגשמת עקרון "המזהם – משלם", היא תביא להפנמת ההוצאות שגורמות המשיבות, והיא דרושה במיוחד, בשים לב

לעובדה שהמשיבות מזה עשורים מודעות למפגע הסביבתי, ונמנעות מנקיטת צעדים כלשהם לטיפול בו, תוך פגיעה מתמשכת במבקשים וביתר חברי הקבוצה.

ג.3. אחריות המשיבות לפגיעה המתמשכת בסביבה החופית והפרת חוקים שהן מבצעות

121. מפעל תעש נוף ים הוקם בשנת 1950 ופעל בעת שהחברה הייתה יחידת סמך במשרד הביטחון ומשנת 1990 עד סגירתו, כשהחברה פעלה כחברה ממשלתית. מפעל תעש נוף ים נסגר בשנת 1997. בהתאם להחלטות ועדת השרים לענייני הפרטה (החלטת ממשלה מ/ח/2, והחלטת ממשלה מ/ח/1, לעיל; והחלטה מ/ח/4 מיום 16.5.2014), האחריות לטיפול בזיהומי הקרקע במתחם תעש נוף ים נשארה בידי תעש, ששמה שונה ל"נצר השרון".

122. כפי שפורט לעיל, החלטות ועדת השרים לענייני הפרטה הטילו את האחריות לטיפול בזיהום קרקעות מתחם תעש נוף ים על המשיבות. כך עולה גם מעניין אט"ד, שם הצהירו בפני בג"ץ המשיבים מטעם המדינה, שר האוצר, רשות מקרקעי ישראל, שר הביטחון, השר להגנת הסביבה ומנהל רשות המים, על אחריותם והתחייבותם לבצע טיהור וניקוי של המתחם.

123. המשיבות מודעות היטב לזיהום החמור הקיים במתחם תעש נוף ים, כמו גם לעובדה שמקור הכתם הצהוב הוא בחומרים שהגיעו מהמתחם למי התהום ומשם לים. ממילא, המשיבות מודעות לטיב החומרים הדולפים מהמקרקעין שבבעלותן למי התהום, ולרשימת החומרים המסוכנים והרעילים שבהם נעשה שימוש במתחם תעש. עוד הן מודעות לכך כי מחדל טיפול בזיהום המקרקעין שברשותן, או הגבלת השפעתו לשטחן בלבד, יוביל להמשך הופעת הכתם הצהוב בחופי הרצלייה. ועוד - לאחר שונדעו תוצאות הבדיקות שערכה רשות המים בשנת 2016, ידעו המשיבות ברמת וודאות גבוהה כי הכתם הצהוב מכיל חומרים מסוכנים ורעילים ומסכן את בריאות הציבור וכי מדובר במפגע שאינו מפגע אסתטי בלבד.

124. ונדגיש, עסקינן בזיהום מי תהום המתרחש לאורך כל השנים וממשיך ומתרחש מדי יום, גם בעת כתיבת שורות אלה ממש. זיהום מי התהום והנדידה שלהם לים ממשיך וימשיך כל עוד הקרקע לא תטופל.

125. למותר לציין בהקשר זה, כי משהמידע אודות טיב החומרים המרכיבים את הכתם הצהוב הובא לידיעת הציבור לראשונה רק בשנת 2016, לא חלה התיישנות על תביעתם של כלל חברי הקבוצה שניזוקו מהמפגע הסביבתי. ממילא, משעסקינן במפגע מתחדש ומתמשך, עומדת לכלל חברי הקבוצה זכות התביעה בגין התמשכות המפגע, אפילו אם טיב המפגע היה ידוע לציבור כבר במועד היווצרו (ולא כד).

126. מחדל המשיבות לטפל ביעילות ובמהירות סבירה בזיהום הקרקע, כך שתיפסק ותימנע, או למצער תפחת משמעותית, ההפרעה לשימוש הסביר של הציבור בסביבה החופית הסמוכה למתחם והפגיעה בהנאת הציבור מהמשאב הייחודי של הסביבה החופית, מקים להן אחריות לנזקים שנגרמו למבקשים ולקבוצה שהם מייצגים.

127. מחדלן של המשיבות, אשר תואר בחלק העובדתי, מקים עילה לפי חוקים רבים ושונים, חלק מכוח סעיפים הקיימים בחוקים עצמם, וחלק מכוח הפרת חובה חקוקה, כפי שיפורט להלן.

ג.3.א. חוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992

128. סעיף 1 לחוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), התשנ"ב-1992 (להלן: "חוק מפגעים סביבתיים"), מגדיר מפגע סביבתי כך:

"מפגע סביבתי" – זיהום אויר, רעש, ריח, זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום על ידי פסולת, זיהום על ידי חומרים מסוכנים, זיהום על ידי קרינה, פגיעה בסביבה החופית, מפגע אסבסט, פגיעה באזור מוגן, פגיעה באילן מוכן או בעץ בוגר, פגיעה ביער או פגיעה בערך טבע מוגן, והכל כשהם בניגוד לחיקוק, לצו, לתכנית, לרשיון עסק או לכל היתר או רשיון אחר, או שיש בהם פגיעה בבריאותו של אדם או גרימת סבל ממשי לאדם;

129. דליפת הזיהום מהקרקע שבבעלות המשיבות יצר מספר סוגים של מפגעים סביבתיים כהגדרתם בחוק וביניהם **זיהום מים, זיהום מי-ים, זיהום בפסולת, זיהום בחומרים מסוכנים ופגיעה בסביבה החופית**, וזאת תוך הפרת החקיקה ו/או התקינה הרלוונטית, לרבות חוק המים, חוק שמירת הסביבה החופית ושאר דברי חקיקה שיפורטו בהמשך.

130. עולה מן החלק העובדתי, כי מחדל המשיבות גרם לתושבי האזור ולציבור הנופשים בו סבל ממשי, ומכאן שהופר חוק מפגעים סביבתיים.

131. ס' 4 לחוק מפגעים סביבתיים קובע כי החוק מקים משטר של **אחריות קפידה**:

"בתובענה נגד גורם המפגע לפי חוק זה, אין נפקא מינה אם היתה או לא היתה התרשלות מצידו"

132. בהמשך הדברים, נעמוד על כך שבנסיבות המקרה אף יש לקבוע כי המשיבות מתרשלות, ולאורך זמן. יחד עם זאת, נוכח האחריות הקפידה המפורשת בחוק מפגעים סביבתיים, המשיבות חבות מכוח הפרת חוק מפגעים סביבתיים **אף אם לא הייתה כל רשלנות מצדן**.

133. אחריות קפידה זו היא ביטוי נקודתי לעיקרון העל של דיני הגנת הסביבה, שהוא, כאמור, עקרון המזהם-משלם. זאת, בפרט מקום בו הקצאת הסיכונים היא מלכתחילה הקצאה לא סימטרית.

134. נציין עוד, כי על פי סעיף 2 לחוק, בכדי להעניק צו מכוחו אין צורך כי המפגע יתמשש, אלא די אם רק **עלולה להיות פגיעה**. על אחת כמה וכמה נכון הדבר, כאשר קיימת פגיעה חמורה ומתמשכת, כבענייננו.

135. **זיהום מים וזיהום מי-הים**: זיהום מים על-פי חוק מפגעים סביבתיים הוא כהגדרתו בחוק המים, תשי"ט-1959, על-פיו בהגדרת מקורות המים נכללים מקורות "בין עיליים ובין תחתיים". לגבי הגדרת זיהום מקורות מים בחוק המים, ראה פירוט בהמשך, בפרק המתייחס להפרת הוראות חוק המים.

136. ממצאי רשות המים, המסוכמים במסמך "סיכום פעולות לאיתור, הערכת היקפים ושיקום מי תהום המזוהמים ממקור תעשייתי בשנים 2016 – 2017"² לגבי מתחם תעש נוף ים מצביעים על זיהום מי

² ניתן לעיין במסמך המלא בקישור הבא:

התהום באתר ועל מציאת חלק מחומרים מזהמים אלו גם בבדיקות שערכה המעבדה לדוגמאות מי ים מאזור הכתם הצהוב, אשר על כן מסקנת רשות המים היא שסביר להניח כי מזהמים אלו מהווים מרכיב עיקרי של כתם הזיהום שמקורו במי תהום מזהמים המתנקזים לים (שם בעמ' 5).

נספח 20: עמודים רלוונטיים ממסמך "סיכום פעולות לאיתור, הערכת היקפים ושיקום מי תהום המזוהמים ממקור תעשייתי בשנים 2016 – 2017" (2018).

137. **זיהום על-ידי פסולת:** זיהום על-ידי פסולת מוגדר בחוק כדלקמן:

"השלכה של חומר מוצק, מוצק בחלקו, נוזל, או גז במכל, במקום שלא נועד לכך על-פי החוק; לענין זה "השלכה" - לרבות זריקה, שפיכה, נטישה, השארה, או גרם לכלוך באופן אחר".

138. זיהום מי התהום המתואר לעיל גרם לכלוך של הסביבה החופית הסמוכה למתחם תעש נוף ים, ומכאן שמחדל המשיבות גרם לזיהום על-ידי פסולת.

139. מלבד הפגיעה של זיהום הפסולת בציבור, כתוצאה מהימנעות משימוש בחופי צפון הרצלייה, ו/או פגיעה במי שהגיעו לחוף מבלי להיות ערים לסיכון מהכתם הצהוב והלבן, ייתכן שהמזהמים עלולים לפגוע במערכת האקולוגית הימית.

ג.ג.3. מטריד ליחיד לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש] - המוגדר בסעיף 44 לפקודת הנזיקין

140. המשיבות גרמו למטריד ליחיד. סעיף 44 לפקודת הנזיקין קובע כי:

"(א) מטריד ליחיד הוא כשאדם מתנהג בעצמו או מנהל את עסקו או משתמש במקרקעין התפוששים בידו באופן שיש בו הפרעה של ממש לשימוש סביר במקרקעין של אדם אחר או להנאה סבירה מהם בהתחשב עם מקומם וטיבם".

141. במקרה הנוכחי, אין ספק כי המשיבה 1 היא גורם המטריד.

142. בהמשך לכך, מטריד יכול לנבוע מהתנהגות מחדלית של המחזיק בקרקע. במקרה כזה, דהיינו, כשהמחזיק לא ביצע פעולה אקטיבית ליצירת המטריד ואף **ככל שהמטריד נכפה עליו**, למשל, כתוצאה מפעילויות של בעלי מקרקעין סמוכים, שאלת אחריות המחזיק נקבעת, על פי המלומד **בועז שנור**, לפי סטנדרטים סובייקטיביים:³

"הכלל הוא שהנתבע אינו חב באחריות למטריד אלא אם כן אימץ את המטריד או המשיך אותו. המשמעות המקובלת של מונח זה, כפי שהוא מתפרש במשפט המקובל, היא כי לגבי מטרידים אלה תוטל אחריות על מחזיק המקרקעין רק אם ידע על מצב הדברים המסוכן, היה יכול לצפות את תוצאותיו והיה יכול למנוע אותו במאמץ או בהשקעה סבירים בנסיבות העניין ובהתחשב ביכולותיו הספציפיות. הסיבה לקביעת סטנדרט בעל מאפיינים סובייקטיביים היא שמדובר במצב שנכפה על מחזיק המקרקעין ללא שום מעורבות מצידו. בנסיבות שבהן המטריד

<http://www.water.gov.il/Hebrew/ProfessionalInfoAndData/Water-Quality/DocLib9/industrial-pollution-prevention-summary-2016.pdf>

³ בועז שנור "תביעות נזיקין סביבתיות", 2011, עמ' 154.

נכפה על מחזיק המקרקעין, אין זה צודק לדרוש ממנו להשקיע מאמצים מעל ומעבר לכוחותיו האישיים או להשקיע כספים שאינם עומדים לרשותו, כדי להפסיק את המטרד".

143. בענייננו, חלה על המשיבות אחריות גם על פי סטנדרט מקל זה, שכן, כפי שעולה מהפרק העובדתי, המשיבות מודעות היטב לזיהום במתחם תעש נוף ים ולפוטנציאל פגיעת הזיהום בבריאות של מי שנחשף לו ובסביבה, ומכאן שיכלו לצפות את תוצאות הזיהום ולהתחיל לפעול מיידית למניעת זליגת הזיהום למי התהום ולים באמצעים סבירים, או למצער לזרז ביצוע של פעילויות שיאפשרו את הטיפול בזיהום, באופן שימנע את זליגתו אל מחוץ לגבולות המתחם ולמי התהום.

144. מקל וחומר, שבענייננו, כשהמשיבות הצהירו בפני בג"ץ על אחריותן לטיפול בזיהום הקרקע בלוח זמנים נתון, שנקבע על ידן, מוטלת עליהן אחריות מוגברת להשקיע מאמצים למניעת זליגת הזיהום מהמתחם.

145. ממשות הפגיעה נבחנת ביחס ל"מיקומם וטיבם" של המקרקעין. ובענייננו, מדובר בפגיעה בסביבה החופית, אשר לצורך הגנתה נחקק חוק שמירת הסביבה החופית, שמטרתו, בין היתר, "לשמור את הסביבה החופית והחול החופי לתועלת ולהנאת הציבור, ולדורות הבאים".

146. זיהום זה מונע מהמבקשים ומחברי הקבוצה את האפשרות לעשות שימוש סביר בחוף הים הסמוך למתחם, וליהנות ממנו הנאה סבירה. כפי שיפורט בהמשך, במסגרת העמידה על הנזק שנגרם לקבוצה, נמנע מהם לבלות בחוף הים ולרחוץ בו, לגלוש, לצלול או לדוג באזור מבלי לסכן את הבריאות.

ג.3.ה. רשלנות (סעיף 35 לפקודת הנזיקין)

147. כידוע, אלה הם יסודות עולת הרשלנות: (1) קיומה של חובת זהירות מושגית וקונקרטית; (2) התרשלנות (הפרת החובה - דרישת ה"אשם"); (3) ההפרה גרמה לניזוק נזק; (4) קשר סיבתי בין ההתרשלנות הנטענת לנזק הנטען.

148. ראו, למשל: ע"א 243/83 עיריית ירושלים נ' גורדון, פ"ד לט(1) 113, 128 (1985); ע"א 44/08 שירותי בריאות כללית נ' קסלר, תק-על 2009(2) 2064, 2067 (2009); ע"א 2412/06 פלוני נ' עיריית טירת הכרמל, תק-על 2009(1) 4411, 4420 (2009); (ע"א 4241/06 לוי נ' משטרת ישראל, (12.3.2009)).

149. כל היסודות הנ"ל מתקיימים בענייננו:

150. ראשית, לא ניתן לחלוק על כך שהמשיבות חבות חובת זהירות (הן מושגית, הן קונקרטית) כלפי חברי הקבוצה. באשר הם הבעלים והמחזיקים בפועל במתחם תעש נוף ים שלו פוטנציאל לגרום נזקים של ממש, למשאב ציבורי ייחודי כמו הסביבה החופית וכפועל יוצא מכך לחברי הקבוצה.

151. שנית, המשיבות התרשלו. בהקשר זה, מדובר במקרה מובהק שבו יש להעביר את נטל הראיה אליהן להוכיח כי לא התרשלו בגרימת הנזק, בדמות זיהום הסביבה החופית והימית (וחשיפת הציבור לזיהום זה, כמו גם מניעת השימוש בחוף בשלב מאוחר יותר).

152. זאת, הן מכח הכלל של "הדבר מעיד על עצמו", כקבוע בסעיף 41 לפקודת הנזיקין, והן נוכח היות מקור המפגע בחומרים מסוכנים.

153. כך, סעיף 41 לפקודת הנזיקין קובע כי: "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה כי לתובע לא הייתה ידיעה או לא היתה לו יכולת לדעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, וכי הנזק נגרם על ידי נכס שלנתבע היתה שליטה מלאה עליו, ונראה לבית המשפט שאירוע המקרה שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי המקרה שהביא לידי הנזק התרשלות שיחוב עליה".

154. במקרה הנוכחי, אין מחלוקת כי המקרקעין מהם הגיעו החומרים המזהמים למי התהום וליים הם בשליטת המשיבות. לא בלבד שאין כל מקור אחר שסביר שהוא מקור הזיהום אלא שמסמכי רשויות המדינה עצמם מביאים למסקנה כי מקור הזיהום הוא במפעל תעש נוף ים. בהמשך לכך, רב הנסתר על הגלוי בקשר להתנהלות המשיבות לאורך שנות קיומו של המפעל. למשיבות בלבד ידיעה אודות החומרים שנעשה בהם שימוש במתחם תעש נוף ים ואשר הובאו למתחם מאתרים אחרים, למשיבות בלבד מידע אודות אמצעי הזהירות שנקטו (או שלא ננקטו), לאופן שבו הן פעלו למנוע דליפת חומרים מסוכנים למי התהום וכדומה. אמנם, כפי שנראה מייד, ממקצת החומר שנחשף לציבור ברור היום כי המשיבות התרשלו. אך מרבית התנהלות המשיבות עודה לוטה בערפל, ומשכך – נכון להטיל עליהן את הנטל להראות כי לא היה במעשיהן משום התרשלות.

155. בהמשך לכך, יש להעביר את נטל הראיה לכתפי המשיבות אף נוכח הוראת סעיף 38 לפקודת הנזיקין, הקובע כי: "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי דבר מסוכן, למעט אש או חיה, או על ידי שנמלט דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, וכי הנתבע היה בעלו של הדבר או ממונה עליו או תופש הנכס שמתוכו נמלט הדבר – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי הדבר המסוכן או הנמלט התרשלות שיחוב עליה".

156. בהקשר זה, לא יכול להיות חולק כי החומרים המסוכנים שבהם נעשה שימוש במתחם תעש נוף ים, הם "דבר מסוכן", שכן מדובר בחומרים מסוכנים כהגדרתם בחוק חומרים מסוכנים, התשנ"ג-1993. בהמשך לכך, חלק מהחומרים המסוכנים הללו, הם החומרים המרכיבים את הכתם הצהוב וכנראה גם את הכתם הלבן, מזהמים את מי התהום ואת הסביבה החופית וממילא – אלמלא חלחול חומרים אלו למי התהום, לא היו נוצרים הכתם הצהוב, אשר חלק ממרכיביו ידועים כבר עתה כרעילים, ועצם האפשרות להיחשף אליהם הביאה לסגירת מתחם החוף, והכתם הלבן. כמו כן, מדובר בחומרים המצויים בשליטתן של המשיבות. למותר לציין כי שימוש בחומרים מסוכנים באופן שמביא לחלחולם למי התהום אינו השימוש המקובל בהם. משכך, גם מטעם זה, יש לקבוע כי נטל הראיה להוכיח שהמשיבות לא התרשלו – מוטל עליהן.

157. מבלי לשנות מנטלי הראיה, ובבחינת למעלה מן הצורך, נציין כי ממעט החומר הגלוי לציבור ניתן היום לקבוע כבר כי המשיבות התרשלו (אפילו אם יוכיחו שכל יתר מעשיהן היו למופת, וספק רב אם יוכלו להוכיח זאת).

158. בהקשר זה, עד כה לא ידוע באילו חומרים נעשה שימוש במתחם תעש, ואילו אמצעי זהירות ננקטו למניעת החלחול של חומרים מזהמים אלו למי התהום. יחד עם זאת, סטנדרט הזהירות בעניין זה קבוע בחוק במישרין, האוסר על זיהום קרקע ומים כלשהו, למעט אם התקבל היתר כדין לכך, כמפורט להלן, ביחס להפרת חובות חקוקות.

159. בהמשך לאמור, גם לאחר שנוצר המפגע הסביבתי, התרשלו המשיבות בטיפול בו. כפי שעולה מחוות דעת פרופ' אבישר, הליך תקין של בדיקת מפגע סביבתי מתחיל בקבלת סקר היסטורי מלא. זאת, בפרט כאשר עסקינן בסביבה החשופה לזיהום בשל איזור תעשייה שבו שימוש בחומרים מסוכנים. לאחר מכן, יש לבצע בדיקות מקיפות, המגשימות את עקרון הזהירות המונעת, על מנת לבחון את החומרים שדלפו מהאתר. על יסוד בחינה זו, ניתן לקבוע תוכנית פעולה להגבלת התעצמות המפגע ולטיפול בו, וכן לשיקום הנזקים שנגרמו בגינו. אמנם, הנטל על המשיבות להראות מה עשו לאורך השנים, אך כבר עתה ברור כי דבר מפעולות אלו לא נעשה. הבדיקות שנעשו בקשר לכתם הצהוב החלו בשנת 2005, כעשור לאחר הופעתו, והן היו בדיקות מצומצמות ושגרתיות. בדיקות אלו לא התבססו על סקר היסטורי של החומרים שבהם נעשה שימוש במפעל תעש נוף ים. לאחר מכן, משך תקופה של למעלה מ-15 שנים, לא חלה כל התקדמות ממשית בפעולות לטיהור המתחם. גם לאחר ביצוע הבדיקות בשנת 2016, ואיתור החומרים המסוכנים, לא האיצו המשיבות את הטיפול במפגע הסביבתי. עד היום לא נערך, למיטב הידיעה, כל מחקר משלים לאיתור יתר החומרים המסוכנים בכתם הצהוב ובכתם הלבן. עד היום לא פורסם סקר היסטורי. עד היום לא גובשה תוכנית לצמצום המפגע הסביבתי וטיפול בו, וממילא - עד היום לא ננקטו כל צעדים להפסקת המפגע הסביבתי.

160. שלישית, ההפרה גרמה לחברי הקבוצות נזק (כפי שיפורט עוד להלן).

161. ורביעית, קיים קשר סיבתי בין מעשיהן ומחדליהן של המשיבות לבין הנזק שנגרם לקבוצה, שכן לו מילאו חובותיהן, ולא התרשלו בטיפול בזיהום הקרקע במתחם, לא היה נגרם נזק לחברי הקבוצה ולמבקשים.

162. בהקשר זה, ראוי להרחיב על אחריותו של בעל מקרקעין והמחזיק במקרקעין, בנוזקין היוצאים משטחם.

163. על פי ההלכה, הבעלים והמחזיקים במקרקעין, חבים חובות זהירות כלפי המבקרים במקרקעין, כלפי השכנים במקרקעין, וכלפי כולי עלמא אשר עלולים להיפגע מהמקרקעין (ר' למשל ע"א 145/80 **ועקנין נ. עיריית בית שמש**, פ"ד לז(1) 113 (1982)). סייג לחובת זהירות זו, מצוי בסעיף כך שלא תחול כלפי מי שנכנס למקרקעין כמסיג גבול, אלא אם הוכח שנכנס בתום לב ובלי כוונה לעבור עבירה או לבצע עוולה.

164. חובתו של המחזיק במקרקעין נובעת מכך שהמחזיק הוא על-פי רוב בעל היכולת הטובה ביותר לחזות ולמנוע סיכונים הטמונים במקרקעין, וכן לפעול להקטנת סיכונים הנובעים מפעילות המתבצעת במקרקעין (ר' למשל ע"א 7436/13 **מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני** 18.2.2016); ע"א 3510/99 **ולעס נ' אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל**, פ"ד נה(5) 828, 840-843; ע"א 500/82 **עציוני נ' עזקר בע"מ**, פ"ד מ(2) 733, 740; ע"א 343/74 **גרובנר נ' עיריית חיפה**, פ"ד ל(1) 141; ע"א 683/77 **ברוך נ' עיריית תל אביב יפו**, פ"ד לד(1) 157).

165. נוסף על חובת זהירות זו, מופיעים בפקודת הנזיקין הסדרים מיוחדים ביחס לנזקים היוצאים ממקרקעין, אשר גם מעבירים את נטל הראיה והשכנוע לכתפיו של בעל המקרקעין.

166. כך, סעיף 39, העוסק בנזקי אש, קובע "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי אש או עקב אש, וכי הנתבע הבעיר את האש או היה אחראי להבער האש, או שהוא תופש המקרקעין או בעל המיטלטלין שמהם יצאה האש – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי מקורה של האש או התפשטותה, התרשלות שיחוב עליה".

167. בדומה, סעיף 38 – שנדון לעיל, ואשר עוסק בדברים מסוכנים שאינם אש או חיות, קובע כי "בתובענה שהוגשה על נזק והוכח בה שהנזק נגרם על ידי דבר מסוכן, למעט אש או חיה, או על ידי שנמלט דבר העלול לגרום נזק בהימלטו, וכי הנתבע היה בעלו של הדבר או ממונה עליו או תופש הנכס שמתוכו נמלט הדבר – על הנתבע הראיה שלא היתה לגבי הדבר המסוכן או הנמלט התרשלות שיחוב עליה".

168. בנסיבות אלה, היות המשיבות בעלות המקרקעין והמחזיקות בה, לא רק מלמדת על אחריותן כלפי חברי הקבוצה, אלא יש בו גם כדי להעביר את נטלי הראיה והשכנוע כי לא התרשלו, לכתפיהן.

ג.3.1. הפרת חובה חקוקה לפי פקודת הנזיקין

169. סעיף 63 לפקודת הנזיקין מקים את עוולת הפרת חובה חקוקה. לעוולת הפרת החובה החקוקה חמישה יסודות, והם: קיומה של חובה המוטלת על המזיק מכוח חיקוק, החיקוק נועד לטובתו של הניזוק, המזיק הפר את החובה המוטלת עליו, ההפרה גרמה לניזוק נזק: תוך קשר סיבתי עובדתי ומשפטי, כאשר הנזק אשר נגרם הוא מסוג הנזק אליו התכוון החיקוק. (לעניין זה ראו ע"א 145/80 ועקנין נ' המועצה המקומית בית שמש ואח', פ"ד לו (1), 113 (1982)).

170. המשיבות הפרו מספר חובות של דברי חקיקה שונים שתכליתם היא למנוע סיכונים ומטרדים סביבתיים. החיקוקים שהופרו הם חוק שמירת הסביבה החופית, התשס"ד-2004 (להלן: "חוק שמירת הסביבה החופית"), חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים, התשמ"ח-1988 (להלן: "חוק מניעת זיהום ים"), חוק שמירת הניקיון, התשמ"ד-1984 (להלן: "חוק שמירת הניקיון"), חוק המים, התשי"ט-1959 (להלן: "חוק המים"). להלן פירוט התקיימות יסודות העוולה לגבי חובות אלו.

ג.3.1.1. חוק שמירת הסביבה החופית

171. זליגת הזיהום ממתחם תעש נוף ים לסביבה החופית היא בגדר הפרת חוק שמירת הסביבה החופית, שכן היא מהווה פגיעה בסביבה החופית, כהגדרתה בסעיף 2 לחוק שמירת הסביבה החופית:

"פגיעה בסביבה החופית" – פעולה של אדם בסביבה החופית, לרבות כל אחת מהפעולות המפורטות בפסקאות (1) עד (6) להלן, הגורמת לשינוי ניכר במהלך ההתפתחות הטבעית או בשימור של הסביבה החופית:

(1) פגיעה במערכות אקולוגיות המתקיימות בסביבה החופית;

(2) פגיעה בטבלאות גידוד ומסלע, במערות ובמצוקים טבעיים, בדיונות חול ובאזורי שפך של נחלים, המצויים בסביבה החופית;

(3) פגיעה בקו המגע בין הים ליבשה ושינויו;

(4) פגיעה בזרימה ובתנועה הטבעית של החול החופי ומי הים;

(5) גרימת סיכון או נזק לאזורי מחיה של מיני צומח או בעלי חיים ולרבייתם בסביבה החופית;

(6) פגיעה באתרי מורשת ועתיקות כהגדרתם בחוק העתיקות, הנמצאים בסביבה החופית;

172. החובה להימנע מפגיעה בסביבה החופית נועדה לטובת התובעים וחברי הקבוצה, כפי שעולה מסעיף 1 לחוק, המפרט את מטרותיו:

- (1) להגן על הסביבה החופית ואוצרות הטבע והמורשת שבה, לשקמם ולשמרם כמשאב בעל ערכים ייחודיים וכן למנוע ולצמצם במידת האפשר פגיעה בהם;
- (2) לשמור את הסביבה החופית והחול החופי לתועלת ולהנאת הציבור, ולדורות הבאים;
- (3) לקבוע עקרונות והגבלות לניהול, לפיתוח ולשימוש בני קיימא של הסביבה החופית.

173. בגין הפרת החוק נגרמו, כפי שעולה מחוות הדעת, מפגעים, ובתוכם זיהום מים, זיהום מי ים, ופגיעה בסביבה החופית, שפגעו במטרות החוק, לרבות פגיעה בתועלת והנאת הציבור.

174. בכך גורם מחדל הנתבעות לפגיעה בסביבה החופית כמוגדר בחוק.

ג.2.1.3. חוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים

175. סעיף 2 לחוק מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים קובע איסור על הזרמת זיהום מהיבשה לים ללא היתר:

"לא יטיל ולא יזרים אדם לים פסולת או שפכים ממקור יבשתי, בין במישרין ובין בעקיפין, אלא על פי היתר ובהתאם לתנאיו; ובלבד שלא יינתן היתר לסוגי פסולת או שפכים שנאסרו בתקנות לפי סעיף 14(א).(1)."

176. סעיף 7 לתקנות מניעת זיהום הים ממקורות יבשתיים מגדיר תנאים למתן היתר הזרמה לים:

"הועדה רשאית להתיר הטלה או הזרמה לים של פסולת או שפכים אם –

- (1) הם אינם מכילים חמרים מן המפורטים בתוספת השניה;
- (2) הם מכילים חמרים מן המפורטים בתוספת השניה, אולם מגיש הבקשה הוכיח, להנחת דעתה כי הותקנו והופעלו האמצעים הטכנולוגיים הטובים ביותר הקיימים לטיפול בפסולת או בשפכים טרם הטלתם או הזרמתם לים;
- (3) לא קיימת אפשרות טכנית סבירה למנוע את ההטלה או ההזרמה בשל אירוע חריג."

177. המזהמים מוזרמים מהמתחם לים ללא היתר הזרמה.

ג.3.1.3. חוק שמירת הנקיון

178. ס' 1 לחוק שמירת הנקיון מגדיר באופן רחב את המונח "פסולת":

"... לרבות שיירי מזון, קליפות, ניירות... וכן כל דבר אחר העלול לגרום אי נקיון או אי סדר..".

179. ברור אפוא, שחומרים כימיים מסוכנים ומזהמים, מהווים פסולת מאחר שהם גורמים לאי-נקיון ולא-סדר בסביבה (ובוודאי שבבחינת קל וחומר, אם שיירי מזון וקליפות, שהם מוצרים אורגניים, נחשבים פסולת מכוח חוק זה).

180. "השלכה" מוגדרת גם היא באופן רחב באותו סעיף:

"השלכה – לרבות זריקה, שפיכה, נטישה, השארה או גרם לכלוך באופן אחר".

181. ברור, כי דליפת החומרים המזהמים והרעילים מהמקרקעין נכנסת לגדר "השלכה" כמובנה בדין.

182. סעיף 2 לחוק שמירת הנקיון קובע: "לא ישליך אדם פסולת... ברשות הרבים... ולא ילכלך את רשות הרבים."

183. הנה אפוא, המשיבות הפרו גם הוראת חוק זו, באשר האירוע המתמשך של דליפה שגרתית של מזהמים מהמקרקעין של המשיבות למי התהום ולסביבה החופית מהווה השלכת פסולת ברשות הרבים, כפי שהוסבר לעיל.

ג.4.1.3. חוק המים

184. חוק המים מטיל חובה על כל אדם להימנע מזיהום מים, חובה החלה גם על המשיבות. החובה קבועה בסעיף 20א לחוק המים על פיו:

"(א) חייב אדם להימנע מכל פעולה המזהמת מים או עלולה לגרום לזיהום מים, במישרין או בעקיפין, מיד או לאחר זמן; ואין נפקא מינה אם היה מקור המים מזוהם לפני אותה פעולה ואם לאו.

(ב) לא ישליך אדם ולא יזרים לתוך מקור מים או בקרבתו חמרים נזולים, מוצקים או גזיים, ולא יניח אותם בו או בקרבתו".

185. זיהום מים מוגדר בסעיף 20א כד:

"זיהום מים" – שינוי בתכונותיהם של מים שבמקור מים מבחינה פיסיקלית, כימית, אורגנולפטית, ביולוגית, בקטריוולוגית, רדיואקטיבית או אחרת, או שינוי הגורם שהמים יהיו מסוכנים לבריאות הציבור, או עלולים לפגוע בחי או בצומח, או פחות ראויים למטרה אשר לה הם משמשים או נועדו לשמש".

186. וגורם זיהום מוגדר כדלקמן:

"גורם זיהום" – מפעל תעשייתי או חקלאי, בנין כמשמעותו בחוק התכנון והבניה, תשכ"ה-1965, מיתקן, לרבות מיתקן ביוב, מכונה או כלי תחבורה, אשר מיקומם, הקמתם, הפעלתם, החזקתם או השימוש בהם גורמים או עלולים לגרום לזיהום מים".

187. משהמשיבות לא מנעו מהמזהמים שבמקרקעיהן לדלוף אל מי התהום ומשם לסביבה החופית ולזהם את החוף ואת הים, הם גרמו לשינוי איכות מי התהום ואיכות מי הים. בכך סיכנו המשיבות, וממשיכות לסכן, את בריאות חברי הקבוצה ופגעו, וימשיכו לפגוע, פגיעה קשה בחי ובצומח. משהמשיבות גרמו לזיהום מים, התקיים היסוד הראשון של העוולה.

188. חוק זיהום מים אוסר, כאמור בסעיף 20א, על הזרמת נוזלים למקור מים. מקורות מים מוגדרים כדלהלן:

”מקורות המים לענין חוק זה הם המעינות, הנחלים, הנהרות, האגמים ושאר זרמים ומקווים של מים, בין עיליים ובין תחתיים, בין טבעיים ובין מוסדרים או מותקנים, בין שהמים נובעים או זורמים או עומדים בהם תמיד או לפרקים, לרבות מי ניקוז ומי שופכין”.

189. מכאן, שאי מניעת הזיהום של מי התהום ואי מניעת לחלוח המים המזוהמים למי התהום ומשם ישירות לים, מהווה הפרה של האיסור על הזרמת נוזלים למקורות מים.

190. מטרת ההגנה על איכות המים במקורות המים היא מניעת סיכון לבריאות הציבור או לחי ולצומח, ובכלל זה סיכון בריאותם של תושבי האזור המגיעים לחוף הסמוך למתחם והמבקרים בו ומניעת פגיעה בערכי הטבע המצויים בסביבה החופית, מהם נהנה ציבור המטיילים. מכאן, כי התקיים היסוד השני לעוולה.

191. עצם הסיכון של מי התהום, המים התחתיים, מהווה הפרה של יסוד נוסף של העבירה. ודוק: על פי פסיקה מפורשת, די בכך שהחומר יוצר חשש לזיהום מי תהום, ואין צורך לבחון או לברר, את קצב החלחול, את כמות החומר, תדירותו, וכיוצא באלה, ודי בכך שקיים סיכון מסוים (ר' למשל: ת"פ (פ"ת) 57837-06-14 **מדינת ישראל נ' משקו שיווק (1995) בע"מ** (4.6.2015)). על אחת כמה וכמה בענייננו, כשמחקרים שפורטו לעיל מבהירים כי מקור החומרים המסוכנים והרעילים הזורמים לים במי התהום שהזדהמו וממשיכים להזדהם במתחם של המשיבות.

ג.3.ח. עוולות נוספות מכוח חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ופגיעה באוטונומיה

192. מעשיהן ומחדליהן של המשיבות הביאו לפגיעה בזכויות יסוד החוסות תחת חוק יסוד כבוד האדם וחירותו: חופש התנועה, והזכות לאוטונומיה אשר הוכרה כחלק מכבוד האדם וחירותו.

ד.3.ח.1. פגיעה בחופש התנועה והזכות לסביבה ראויה

193. חופש התנועה הוא זכות יסוד כפי שקבע בית המשפט העליון בבג"צ 5016/96 **ליאור חורב נ' שר התחבורה ואחרים**, פ"ד נא(4) 1, 53 (להלן: "עניין חורב"):

”זכותו של הפרט לנוע באופן חופשי בגבולות מדינתו ומחוצה להן, היא ביטוי מובהק לאוטונומיה של הרצון הפרטי. העיקרון החוקתי - הנגזר מכבוד האדם - בדבר פיתוח אישיותו של כל פרט, כולל בחובו את חופש התנועה. אכן, ההגנה החוקתית על חופש התנועה היא ביטוי להגנה החוקתית הניתנת בישראל לחירות. זכות התנועה של אדם נגזרת מהיותו של אדם בן חורין ומאופייה של המדינה כמדינה דמוקרטית”.

194. משלימה אותה בענייננו הזכות של הפרט לאיכות סביבה ראויה ולחיים בתנאים סביבתיים ראויים, אשר הוכרה בין אם כזכות עצמאית ובין אם כזכות הנגזרת מחוקי היסוד, כמו הזכות לכבוד האדם, הזכות לשלמות הגוף והחיים והזכות לקניין (ע"מ 683/13 רשות שדות התעופה נ' אליהו טויטו ואח' 3.9.15); דניאל פיש, "צדק סביבתי בישראל: המפגש בין דיני זכויות האדם ודיני איכות הסביבה", משפט וממשל ז', 911 (תשס"ה); יובל שני, "הזכות לאיכות סביבה ראויה כזכות אדם במשפט הבינלאומי", המשפט ו', 297 (תשס"ו).

195. בת"צ (ת"א) 29117-03-13 דב יעקובוביץ נ' מי הרצלייה בע"מ (29.2.2016) שעסק בתביעה לפיצוי בגין הנזק שנגרם עקב חוסר יכולתם של גולשים ורוחצים לשהות בים עקב זיהום מים, כבי' השופטת אגמוןגון התייחסה למחיר שהחברה צריכה לשאת בו אם היא מעוניינת שחבריה יחיו בסביבה בריאה:

"בפראפרזה על דברים אלו ניתן לומר כי גם לזכות לסביבה ראויה יש מחיר וחברה המעוניינת שחבריה יחיו בסביבה ראויה צריכה לשאת במחיר זה. על כן, גם אם יהיה על תושבי הרצלייה בעקיפין לשאת בחלק מהעלות, נראה כי הפנמת החשיבות שבשמירה על מי הים וחופיו, כמו גם זכותם של התושבים ליהנות מפעילויות בים ולחופיו, מצדיקה נשיאה במחיר כאמור. תגובת המשיבה עצמה והזלזול בנזק שנגרם (לפיה לא קרה כלום אם לא יכלו לשחות יומיים שלושה) היא היא המעידה שהחשיבות בשמירה על הסביבה כמו גם ההגנה על זכות האדם לחיות בסביבה ראויה, טרם הופנמו."

196. כמפורט לעיל, החל משנת 2017 משרד הבריאות עצמו פרסם אזהרה מפני כניסה למים באזור הכתם הצהוב. ממילא, עצם יצירת מפגע זיהום, בעל ריח חריף, ושברור על פניו שהוא מסוכן, פוגע ביכולת להשתמש בחוף ובים בסמוך לו.

197. הפגיעה בסביבה החופית משמעה לא רק פגיעה במשאבי הטבע והסביבה אלא גם פגיעה בבריאות הציבור ולמצער סיכונה, פגיעה בזכות הציבור ליהנות מהסביבה החופית ולעשות שימוש במשאבי הטבע והסביבה, זכות אשר מעוגנת, בין היתר בחוק שמירת הסביבה החופית כמפורט לעיל, פגיעה ביכולת של הדורות הבאים לעשות שימוש במשאבי טבע, ופגיעה בזכויות יסוד של הציבור כמו הזכות לסביבה בריאה וראויה.

ג.3.ח.2. פגיעה בכבוד - פגיעה באוטונומיה

198. הזכות לאוטונומיה הוכרה בפסיקה כחוסה תחת סעיף 4 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ומהווה חלק מהותי מכבוד האדם.

199. כפי שניתן לראות בדבריהם של המבקשים וכן בתצהירים המצורפים, נפגעו המבקשים בכך שיכולתם להינות משירותי המערכת החופיים והימיים נפגע, והם נאלצו להשתכשך במים המכילים חומרים כימיים רעילים ומסוכנים, שלא ברצונם.

200. בע"א 1338/97 תנובה נ' תופיק, פ"ד נז(4) 673 (2003), קבעה כבי' השופטת (כתוארה אז) נאור כי הפגיעה באוטונומיה מוכרת במשפט הנזיקי ככזו המקנה עילת פיצוי.

201. מסקנה זו מקבלת משנה תוקף לאור פסיקת בית המשפט העליון בע"א 4576/08 **בן צבי נ' היס** (7.7.2011), שם פסק כב' השופט ריבלין כי הפגיעה באוטונומיה אף יכולה לעמוד כבת פיצוי בפני עצמה, גם אם לא נוצר כל נזק נוסף בעקבות הפגיעה באוטונומיה, ואף פסק במקרה זה פיצוי גבוה על עצם הפגיעה באוטונומיה, בנוסף לפיצוי הנזיקי הרגיל.

ד. סוגי הנזקים ודרך כימותם

ד.1. סעדים כספיים: פיצוי בגין פגיעה באוטונומיה, פיצוי בגין גריעת שירותים אקולוגיים, ופיצוי סביבתי בגין עלויות השיקום

202. כפי שפורט לעיל, בהתאם להלכה הפסוקה, בשלב הדיון בבקשת האישור אין בית המשפט נדרש לשאלת כימות הנזק, אלא רק לשאלה האם הוכח קיומו של נזק, ברף לכאורי, והאם הנזק ניתן לכימות, ברף הלכאורי.

203. כפי שפורט, במקרה הנוכחי לא יכול להיות ספק שנגרם נזק לא ממוני, וכי נזקים אלו ניתנים לכימות (חלקם), לאחר חשיפת מלוא הנתונים המוחזקים בידי המשיבה 1 ורלבנטיים לסוגית כימות הנזק).

204. נזכיר תחילה, כי אובדן נוחות ואובדן רווחה מוגדרים גם הם כנזק על פי סעיף 2 לפקודת הנזיקין:

"נזק" - אובדן חיים, אובדן נכס, נוחות, רווחה גופנית או שם-טוב, או חיסור מהם, וכל אבדן או חיסור כיוצאים באלה."

205. כפי שעולה ממצאי הבדיקה הראשוניים של רשות המים, החומרים המרכיבים את הכתם הצהוב, שכבר זוהו, הם: "[ב]חלקם לפחות רעילים ועשויים להיות מסוכנים לציבור בעיקר לרוחצים בים". ניתן להניח, כי לאחר השלמת אפיון החומרים המרכיבים את הכתם הצהוב והכתם הלבן, יתברר כי אלו כוללים חומרים רבים בעלי רמות רעילות שונות. וודאי שמדובר בחומרים שאדם לא יכניס מרצונו לתוך גופו.

206. במסגרת ההליך הנוכחי, נוכח שונות אפשרית בהשלכות הבריאותיות של חשיפה לחומרים המסוכנים האמורים על חברי הקבוצה, יתמקדו המבקשים רק בנזק הלא ממוני מסוג של פגיעה באוטונומיה הנגרם בשל החשיפה לחומרים המסוכנים בסביבה החופית והימית, בין אם בדרך של בליעה ובין אם בדרך של מגע של החומרים עם העור.

207. משמע, בית המשפט מתבקש לקבוע את שיעור הנזק שנגרם מהפגיעה באוטונומיה של כל אחד מחברי הקבוצה, על דרך האומדנא, תוך שהנזקים הבריאותיים יותרו לתביעות פרטניות (ולא יהיה בהליך הנוכחי כדי להוות מעשה בית דין בקשר אליהם).

208. במסגרת זו, בפסיקה נקבע כי במקרה של צריכת רכיב במזון שאין לו כל השפעה בריאותית, יעמוד רף הפיצוי בגין הפגיעה באוטונומיה על כ-250 ₪ (ת"א (ת"א) 1372/95 **יורשי המנוח תופיק ראבי ז"ל נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ** (7.10.08) וראו גם לדוגמא ת"מ 25857-06-12 **סער ואח' נ' עיריית נהריה ואח'**, (21.10.13); ת"צ 24822-12-10 **אלפסי נ' כימוטל בע"מ** (29.12.2013)).

209. בענייננו, מדובר בפגיעה באוטונומיה על הצד הגבוה, בשים לב למספר פרמטרים :

א. העובדה, כי החשיפה אינה לחומרים של מה-בכך, שאינם מציבים סיכון בריאותי (כמו בעניין **תנובה**), אלא בחומרים מסוכנים ורעילים, ששימשו לתעשיית חומרי הדברה וחומרי נפץ, אשר מגע איתם עלול לגרום להשלכות רפואיות, אשר לגבי חלקם לא ידוע עדיין אם הם רעילים ואשר לעמדת משרד הבריאות הם גורמים סיכון לטווח הרחוק ;

ב. העובדה, כי לא מדובר באירוע חד פעמי שנמשך לפרק זמן קצר ומוגבל, אלא במפגע סביבתי זיהום חמור ומתמשך, שאורך שנים רבות ;

ג. העובדה, כי חרף פניות רבות בעניין זה, המשיבות גוררות רגליים ואינן מטפלות במפגע הסביבתי ;

ד. העובדה, כי המשיבות בידועין ובכוונת מכוון, מפרות התחייבות חוזית מפורשת שלהן, לטיפול במפגע הסביבתי.

210. כל אחד מפרמטרים אלה כשלעצמו, ובוודאי בהצטברם, מצדיק את העמדת סכום הפיצוי הלא ממוני על שיעור גבוה מזה שנפסק בעניין תנובה, והמבקשים יעמידו את הפיצוי בגין נזק לא ממוני לכל אחד מחברי הקבוצות, בסך של **2,500 ₪**.

באשר למספרם של המשתמשים בשירותי החוף והים - בהרצלייה כ-95,000 תושבים. בהשוואה למספר המבקרים בחופים ברשויות בעלות סדר גודל דומה, כפי שמפורט בדוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת בנושא שירותי הצלה בחופי ישראל משנת 2017, ניתן להעריך כי בחופי הרצלייה נופשים בין מיליון לשני מיליון נופשים מידי עונת רחצה, הפרושים על שבעה חופים מוכרזים המהווים 16% מרצועת החוף, ועוד 84% מרצועת החוף שאינה מוכרזת (ד"ר אילה אליהו **שירותי הצלה בחופי ישראל 16** (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2017).

211. משמע, ניתן להניח כי במקטע של חופי אפולוניה, נוף ים, וחוף השרון (שבהם מופיע הכתם הצהוב לסירוגין) נופשים לכל הפחות כשביעית מהנופשים (בשים לב לכך ששניים מבין החופים שבהם מופיע הכתם הצהוב הם חופים מוכרזים, והחוף השלישי מצוי מצפון להם ובשים לב לכך שחוף נוף ים הוא החוף היחיד אליו תושבי הרצלייה יכולים להגיע עם כלבים, כשהאזור המיועד לכלבים הוא מצפון לחוף המוכרז). קרי, כ-142,000-285,000 נופשים.

נספח 21 : עמודים רלוונטיים מתוך דוח מרכז המחקר והמידע של הכנסת: ד"ר אילה אליהו **שירותי הצלה בחופי ישראל** (הכנסת, מרכז מחקר ומידע, 2017).

212. נתונים אלו העולים ממסמכי מרכז המחקר של הכנסת דומים לנתונים שמצאו חוקרים אחרים. כך, ע"פ דוח פישלר וטל, בישראל בשנת 2010 היו 109 חופי רחצה מוכרזים, שקלטו כ-55 מיליון ביקורים בשנה של תיירים ותושבים. השונות בין החופים רבה וכן הפיזור העונתי, אך לשם הפשוט מדובר בכ-150 אלף ביקורים ליום ממוצע, וכ-1,380 מבקרים לחוף ממוצע ליום.

נספח 22: הערכה כלכלית של סגירת חופי הרחצה בישראל עקב זיהום. ע. פישלר וד. טל. צלול. 2011.

213. משמע, בעונת רחצה שמשכה שישה חודשים, על פי מחקרם של פישלר וטל, צפוי היה חוף בודד לתת שירותים לכ-248,000 נופשים.

214. בהקשר זה, בשלב הנוכחי, ובטרם נחשף מלוא המידע הנוגע לכתם הצהוב, רב הנסתר על הגלוי באשר לטיב החומרים שבו, ובהתאמה – לשאלה האם הם נוכחים באזור החוף גם כאשר הכתם הצהוב אינו גלוי לעין. בדומה, משלא נערכו בדיקות מתאימות, לא ידוע מה אזור הנביעה שלהם.

215. מובן, כי בהעדר תיעוד של החומרים המסוכנים, בהתאם לעקרון הזהירות המונעת, ראוי לקבוע כי כל מי שנחשף למי הים ולסביבה החופית בתקופת הזיהום זכאי לפיצוי, וזאת – בכל שנה מאז תועד הכתם הצהוב לראשונה, ב-1998. המבקשים שומרים לעצמם את הזכות להרחיב את ההתייחסות לסוגיה זו לאחר גילוי החומרים שדלפו לים, ומאפייניהם.

216. בהמשך לאמור, החל משנת 2017, עם פרסום אזהרת משרד הבריאות, נמנעה מהמבקשים ומחברי הקבוצה האפשרות לעשות שימוש בחוף ובמתחם הים שסמוך לו. גם בהקשר זה, כימות מדויק של השווי של שירותי החוף עניינו בהליך העיקרי. נציין, כי כעולה מחוות דעת פרופ' אבישר, ובהתאם למחקרם של פישלר וטל, שוויו הכלכלי של יום נופש בחוף, בהתאם למחקר, עומד על 23 דולר ליום נופש (כ-82 ₪).

217. משמע, אפילו אם יאומצו הנחות מחמירות ביותר, ונניח כי גריעת השימוש נעשתה רק במועדים שבהם הכתם הצהוב היה גלוי לעין, מדובר על לפחות שבועיים מידי כל עונת רחצה.

218. לצד זאת, פליטת חומרים מסוכנים לים פוגעת גם במערכת האקולוגית.

219. דוח הביניים של הערכת המערכות האקולוגיות מעריך את שירותי המערכות הימיות ב-601.1 מליוני שקלים לשנה (מתוך כ-7 מיליארד ₪ לשנה לכלל המערכות האקולוגיות של ישראל בים וביבשה) (ראו המארג, הערכת מצב הטבע **מערכות אקולוגיות ורווחת האדם – הערכה לאומית** דו"ח ביניים (2015)⁴). כותבי הדוח מציינים כי הערכה זו לוקה בחסר בשל מיעוט מחקרים בישראל בתחום שירותי הוויסות והפנאי. על כן, נולד הצורך בהסתמכות על ערכים גלובלים. מחקרו של Costanza שמקובל ברחבי העולם כגישה להערכת שירותי המערכת האקולוגית שימש כבסיס לעבודתו של ניר ברק עבור החישובים להערכת שירותי המערכות האקולוגיות בישראל. על-פי חישוב זה הוערכו כלל שירותי המערכות האקולוגיות בישראל בכ-122 מיליארד ₪ בשנה (ראו Costanza Et Al. "Changes in the Global Value of Ecosystem Services" GLOBAL ENVIRONMENTAL CHANGE 26, 152-158 (2014) ו-, בהתאמה).

220. באופן ספציפי, בקר ודהן מעריכים בחוות דעת כלכלית שנתנו בנוגע להקמת מתקן התפלה צפוני, כי שווי שירותי המערכת האקולוגית הימית בישראל הוא 9,013 ₪ לדונם לשנה.

⁴ https://www.hamaarag.org.il/sites/default/files/media/file/report/field_report_report_file/I-NEA_interim_report_5.2017.pdf

נספח 23: עמודים רלוונטיים מתוך נספח 10 להשגות של מועצה אזורית מטה אשר לתתל/ 90 :
חוות דעת כלכלית בנוגע להקמת מתקן התפלה צפוני, הוכן עבור קיבוץ לוחמי הגטאות, פברואר
2015.

נספח 24: עמודים רלוונטיים מדוח הביניים של הערכת המערכות האקולוגיות, המארג, 2017.

221. כמפורט בחוות דעת פרופ' אבישר, במקרה הנוכחי, מאחר שהמשיבות טרם גילו את טיב החומרים שמרכיבים את הכתם הצהוב, וטרם בוצע מחקר מקיף באשר למקורות הכתם הצהוב והכתם הלבן, ופרישתם, ממילא, לא ניתן לאמוד את שיעור הפגיעה בשירותי המערכת הימית בגין הזרמת החומרים האמורים לים. לאחר ביצוע פעולות מיפוי אלו, ניתן יהיה לאמוד את שיעור הנזק האקולוגי לסביבה הימית, ובהתאמה, במסגרת ההליך העיקרי, לכמת את השווי הכלכלי של הפגיעה האמורה.

222. בהקשר זה, נציין כי המודלים שמקובלים להערכת נזקים במפגעים סביבתיים מבוססים על אומדנא שביסודה הנזק הממוצע לכל ניזוק פרטני מהמפגע הסביבתי. דרך זו היא הדרך המקובלת בפסיקה להערכת שיעור נזק בגין מפגע סביבתי. ממילא, יש ליחס לכל אחד מחברי הקבוצה את חלקו היחסי בנזק המצרפי.

ד. 2. סעד הצהרתי וצווי עשה

223. בית המשפט הנכבד מתבקש, לצד הפיצוי, להצהיר כי על המשיבות החובה למנוע זיהום מהמקרקעין שבבעלותן.

224. כמו כן, מתבקש בית המשפט הנכבד ליתן סעד של צווי עשה. במסגרת זו, יתבקש בית המשפט הנכבד:

א. ליתן צו המורה על ביצוע סקר היסטורי ולאחר מכן על בדיקה חוזרת של החומרים המצויים בכתם הלבן ובכתם הצהוב על יסוד הסקר ההיסטורי וסקר הסיכונים בלוחות זמנים קצרים.

ב. ליתן צו המורה על הכנת תוכנית למניעת הזיהום של מי התהום הדולפים לים, שתוגש במסגרת ההליך העיקרי, או להורות על מינוי מומחה מטעמו לקביעת תוכנית כאמור, ולתת הוראות ליישומה.

225. זאת, תוך חיוב המשיבות לשאת בכל עלויות השיקום, כמפורט בפרק ד.1. לעיל.

ה. התקיימות התנאים לאישור תובענה ייצוגית

ה.1. סעיף 8(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות: התובענה מעוררת שאלות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה

226. עמדת הפסיקה, בכל הנוגע לצורך בשאלות משותפות של משפט ושל עובדה, הינה, שדי בכך שהיסוד המשותף מהווה מרכיב מהותי בהתדיינות, בכדי למלא תנאי זה (ראו: ע"א 1977/97 ברזני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פ"ד נה(4) 584, בעמ' 612; רע"א 8332/96 שמש נ' רייכרט, פ"ד

נה(5) 276, 296; רע"א 2128/09 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רחמים עמוסי 12 (2012). ע"א 2718/09 "גדיש" קרנות תגמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ, ס' 35 (28.05.2012); ע"א 6887/03 רזניק נ' ניר שיתופי אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים, ס' 25-27 (20.07.2010).

227. תובענה זו היא דוגמה קלאסית למצב שבו כלל השאלות שיש להכריע בהן (למצער, רובן המכריע) - הן משותפות.

228. תביעה נגד גורם מפגע, בגין מפגע סביבתי, היא דוגמה מובהקת להליך ייצוגי, ולא להליכים אינדיבידואליים. המפגע הסביבתי הוא עוולה המבוצעת, בהגדרה, כלפי הציבור ולא כלפי פרטים בודדים בו. דהיינו, הוכחת המפגע הסביבתי כלפי פרט אחד, משותפת להוכחתו כלפי כלל הציבור וכלפי יתר חברי הקבוצה, והשאלות המתעוררות בהליך (הן העובדתיות והן המשפטיות), זהות בין הפרטים בכל קבוצה (גם אם היקף הנזק שונה בין חלק מהפרטים חברי הקבוצה).

229. אשר לרכיב השני בסעיף זה, לפיו קיימת "אפשרות סבירה" שהתובענה תוכרע לטובת הקבוצה, הרי שההלכה היא כי בתובענות ייצוגיות, בית המשפט בודק את סיכויי התביעה וראיותיה, תוך שהנטל המוטל על כתפי התובע-המבקש, בשלב זה, הוא בהוכחת עילת תביעה (ובכלל זאת נזק) לכאורה (ראו: ע"א 2967/95 מגן וקשת בע"מ נ' טמפו תעשיות בירה בע"מ, פ"ד נא(2) 312, 330-328 (1997); רע"א 4474/97 טצת נ' זילברשץ, פ"ד נד(2) 577, 587-588 (2000); רע"א 729/04 מדינת ישראל נ' קו מחשבה בע"מ (26.4.2010)).

230. הבחינה הלכאורית בשלב אישורה של התובענה הייצוגית אינה צריכה להציב מחסום גבוה בפני תובעים ייצוגיים. יש להביא בחשבון לענין זה את פערי המידע המובנים הקיימים בין הצדדים, הפועלים בדרך כלל לטובת הנתבע (רע"א 3489/09 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' חברת צפוי מתכות עמק זבולון בע"מ (11.4.13)).

231. מכל מקום, הוסבר בהרחבה לעיל, כי עסקינן בתביעה מבוססת, אשר הנזק בה, ברור וידוע לכל. למשיבה אחריות קפידה בגין המעשים, וממילא, אפילו אם היה מקום לבררם רק במסגרת של רשלנות, הרי שנטל ההוכחה, בהתאם לדין, מוטל על כתפי המשיבה, משמדובר במקרה של "הדבר מדבר בעד עצמו" כמשמעו בסעיף 41 לפקודת הנזיקין ובמקרה של "דבר מסוכן" כמשמעו בסעיף 38 לפקודת הנזיקין.

232. תביעה זו נתמכת, במגמה עולמית גוברת לאשר תביעות כגון דא ולהעמיד את המעוולים בנוקי סביבה, אחראים למעשיהם, וכן נתמכת בחוות דעת וסיוע של אנשי מקצוע המומחים בתחום.

233. די בכך, כדי לקבוע, כי קיימת אפשרות סבירה כי תביעה זו תוכרע לטובת חברי הקבוצה. זאת, בפרט לנוכח ההלכות המצמצמות את הדרישה הראייתית להוכחת הסבירות בשלב מקדמי זה בו אנו מצויים, כמפורט לעיל.

ה.2. סעיף 8(א)(2) לחוק: תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין

234. נדמה שהתביעה הנוכחית היא מסוג התביעות אשר אין כל דרך אפקטיבית לנהלן למעט תובענה ייצוגית, וכי בדיוק למטרה זו נחקק חוק תובענות ייצוגיות.

235. כך, מדובר על קבוצה רחבה מאוד של נפגעים, אשר הפגיעה האינדיבידואלית בכל אחת ואחד מהם היא קטנה יחסית, אך הפגיעה המצטברת שנגרמה להם היא גדולה ביותר.

236. כפי שצוין לעיל, התובענה מעלה שאלה משותפת בדבר אחריות המשיבות לנזקים לחברי הקבוצה ולחופי הים הצפוניים בהרצלייה ומשכך מתאימה היא להתברר כתובענה ייצוגית. בהקשר זה, הגם שאפשר כי חלק מראשי הנזק יביאו בעתיד לצורך לבחון את הפגיעה הפרטנית בנפגעים, ולפצותם בהתאם לפגיעה בהם, הרי שעצם השונות המסוימת בהיבטים מסוימים של הנזק האישי אין בה כדי להשפיע על שאלת התאמת התובענה לבירור בדרך של תובענה ייצוגית (ראו עניין פרינר, בפס' 69-74 לפסק דינו של השופט מלצר).

237. הואיל והשאלות המתעוררות בתובענה הן אחידות, והואיל והדעת נותנת כי רוב חברי הקבוצה לא יינקטו בהליכים אישיים כנגד המשיבות, לא בתביעת פיצוי בגין הנזקים שגרמה, ולא בהליך למתן צו לפי החוק למניעת מפגעים סביבתיים (תביעות אזרחיות), הרי שבמצב דברים זה אישורה של התובענה כתובענה ייצוגית, יביא למימוש זכות הגישה לערכאות של כל אחד מחברי הקבוצה (ר' והשווה ת"מ (חי') 25857-06-12 סער נ' עיריית נהרייה (21.10.13)).

238. מעבר לכך, תביעות ייצוגיות בתחום איכות הסביבה, הן בעלות חשיבות רבה, בכך שהן יוצרות מנגנון אכיפה אזרחית בענייני איכות סביבה ומפגעים סביבתיים. כפי שפורט לעיל, כב' השופט ד"ר אגמון גונן כבר קבעה, כי **"בקשות האישור שלפני מהוות כלי נוסף וחשוב בשרשרת האכיפה, שבאמצעותו האזרח בעל המודעות לאיכות הסביבה משפיע על הרשות בשמירה על איכות הסביבה ומביא לכך שגופים ציבוריים ייטלו על עצמם אחריות בהקשר הסביבתי ולא יעצמו עיניהם לנוכח מפגעים סביבתיים"** (ת"צ 38647-12-09 חצור נ' עיריית אור יהודה (16.1.13) (להלן: "פרשת חצור"); כן ראו רע"פ 8487/11 חברת נמלי ישראל – פיתוח ונכסים בע"מ נ' מדינת ישראל המשרד להגנת הסביבה (23.10.12)).

239. עוד הסבירה כב' השופטת אגמון גונן במסגרת פרשת חצור, כך:

"התובענה הייצוגית בהקשר של איכות הסביבה פותרת בעיות המתעוררות בהגשת תובענות פרטניות בענייני סביבה. הראשונה והעיקרית היא הקשר הסיבתי העובדתי בין הזיהום לנזק... בחינת השאלה כיצד ארע הנזק מחייבת משאבים, שליחיד קשה לעמוד בהם...

בעייה נוספת היא שניזוקים רבים אינם תובעים, הן בגלל עלויות ההתדינות, הן משום שלעיתים נזקים נגרמים בראש ובראשונה לסביבה, כאשר רק נזקים משניים נגרמים לניזוקים ספציפיים...

הכלי של תביעה ייצוגית מאפשר אכיפה סביבתית-אזרחית ומחייב את הרשויות והמפעלים לאחריות אישית וישירה מול הנפגעים מול הציבור. כוחה גם מתעצם לאור הנזק התדמיתי של החברות והפעילות הנלוות של הרשויות, באמצעות פיקוח הדוק יותר ודרישה להשקעה משמעותית בתיקון העיוותים כתוצאה מהתביעה".

240. דברים אלה, נכתבו כאילו, לענייננו אנו, ודי בהם כדי להצדיק את ניהולה של תביעה זו, בדרך של תביעה ייצוגית.

ה.3. סעיף 8(א)(4) ו-8(א)(5) לחוק: קיים יסוד סביר להניח כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינהל בדרך הולמת ובתום לב

241. המבקשים ובאי כוחם ייצגו וינהלו את עניינם של כלל חברי הקבוצה בדרך הולמת. אלו ואלו נכונים ומסוגלים להשקיע משאבים על מנת לייצג את עניינה של הקבוצה, והטרחו בהגשת תובענה זו היא ראיה לכך (ראו למשל בר"ם 4303/12 אינסלר נ' המועצה האיזורית עמק חפר, בפס' 19 (22.11.2012)).

242. המבקשים הם עמותת צלול, אשר פועלת במשך שנים להגנה על הים והחופים, חבר מועצת עיריית הרצלייה, יונתן יעקובוביץ, הפועל מזה שנים ארוכות לטיפול בכתם הצהוב ובכתם הלבן ואזרחים נוספים, מהרצלייה וסביבתה, שהים מהווה חלק מהותי בחייהם והם מחויבים לשמירה על הסביבה, ואשר נחשפו במישרין למפגע הסביבתי של כתמי הזיהום בים, סבלו מתופעות לוואי בעת שהותם באזור המזוהם ו/או נגרעה מהם האפשרות לעשות שימוש בחוף ובים באותו אזור.

243. לבאי כוח המבקשים ניסיון רב בניהול מוצלח של הליכים אזרחיים, לרבות ייצוגיים, לרבות שורה ארוכה של הליכים ייצוגיים בקשר למפגעים סביבתיים. יתרה מכך, באי כוח המבקשת מייצגים, על דרך שגרה, ארגוני סביבה, והם בקיאים היטב במטריה המשפטית.

244. קיים יסוד סביר להניח, ואף למעלה מכך, כי עניינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינהל בתום לב, שכן התובענה מבוססת על עילה אמיתית ורצינית, בעלת חשיבות ציבורית ראשונה במעלה, ואינה מכוונת להשיג מטרה אישית כלשהי, שאינה מתיישבת עם האינטרסים של כלל חברי הקבוצה.

245. התובענה מבוססת על שאיפה כנה לאכיפת הדין, תיקון העוול שנגרם ושיקום הטבע והמרקם האקולוגי הייחודי, שנפגע אנושות, ופיצוי הניזוקים שספגו נזקים ישירים כתוצאה ממעשיה ומחדליהן של המשיבות.

ו. סמכות מקומית ועניינית

246. סכום התביעה עולה על הסכום הניתן להגשה בבית משפט שלום ולכן היא מוגשת בבית המשפט המחוזי. לא ניתן בשלב זה לכמת בצורה מדויקת את היקף הנזק הקבוצתי, אך ברור כי בשים לב לחומרת האירוע, הוא עולה על 2.5 מיליון ₪.

247. האירוע, המקרקעין והמפעל מצויים בהרצלייה, ומשכך הסמכות המקומית נתונה לבית המשפט הנכבד.

סוף דבר

248. לאור האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד להורות כמבוקש בפתח הדברים, לאשר את התובענה כתובענה ייצוגית, ולאחר מכן ליתן סעדים לטובת חברי הקבוצה.

249. הבקשה נתמכת בתצהירים מטעם המבקשים, המצורפים לבקשה וחוות דעת מומחים המצורפים אף הם.

250. מן הדין ומן הצדק להיעתר לבקשה זו.

ב/ גאיה הררי הייט, עו"ד

אוהד רוזן, עו"ד

חגי קלעי, עו"ד

חיה ארז, עו"ד

היום, 7 ביוני 2020